't Vagevenster 05

Heemkundevereniging

BERCHS-HEEM

Bestuur Heemkundevereniging Berchs-Heem:

Jan van der Burgt
voorzitter
Molenweg 44
5351 EV Berghem
tel. 04123 - 1183

Herman van de Camp
secretaris
Burg. van Erpstraat 61
5351 AS Berghem
tel. 04123 - 1327

Adrie Dollevoet
penningmeester
Spaanderstraat 7
5351 BA Berghem
tel. 04123 - 1428

Jo Hoeks-van Thiel
lid
Harenseweg 1a
5351 NG Berghem
tel. 04123 - 1868

Bert Akkermans
vice-voorzitter
St. Willibrordusstraat 15n
5351 ED Berghem
tel. 04123 - 2424

Rekeningnummer Rabobank:
1065 16 817
t.n.v. Heemkundevereniging
Berchs-Heem

Redactie 't Vagevenster:
Adrie Dollevoet
Peter Hoefnagels
Jo Hoeks-van Thiel

Uittikken en bewerken kopij:
Marius van Loon, Jean Evers

Eindredactie en vormgeving:
Bert Akkermans

Inleveren kopij 't Vagevenster:
St. Willibrordusstraat 15n,
5351 ED Berghem
tel. 04123 - 2424

Aanleveren kopij:
op floppy of diskette, zonder opmaak, dus rechttoe-rechtaan tikken, TXT-file of WP 5.0-5.1. Floppy's en diskettes worden na gebruik geretourneerd. Ook bijgeleverde foto's, tekeningen, kopij of ander origineel materiaal.

Leden van Heemkundevereniging Berchs-Heem krijgen het verenigingsinformatie- en nieuwsblad, 't Vagevenster, gratis thuisbezorgd.

Losse nummers f. 8,-
exclusief verzendkosten,
aan te vragen bij de secretaris:
Herman van de Camp
Burg. van Erpstraat 61
5351 AS Berghem
tel. 04123 - 1327

't Vagevenster nummer 5, september 1994

Inhoud

Berghem (1939-1945) Wereldoorlog II 132

Hoofdstuk 1 September 1939 - april 1943 134

Hoofdstuk 2 Mei 1943 - augustus 1944 148

Hoofdstuk 3 September 1944 154

Hoofdstuk 4 Oktober 1944 - mei 1945 164

Slot 172

BERICHT.

Aan het telegraafkantoor is een telegram ontvangen, waarvan hieronder een uittreksel volgt:

ALGEMEENE MOBILISATIE.

Eerste mobilisatiedag:
29 Augustus

Vordering paarden en motorrijtuigen.

Men raadplege de in de gemeente aangeplakte „Openbare kennisgevingen".

Men wordt uitgenoodigd aan bovenstaand bericht zoo spoedig en zooveel mogelijk RUCHTBAARHEID TE GEVEN.

Van de Redactie

1994, september-oktober. Vijftig jaar Bevrijding, tijd om te herdenken. Bevrijders op leeftijd die op veel plaatsen in onze regio aanwezig zijn om dit voor ons heuglijke jubileum mee te vieren. Emotionele ontmoetingen, herinneringen, na vijftig jaar nog steeds verdriet om wie en wat er verloren ging. Ook geluk, dat nog velen na D-Day, de invasie in Normandië en operatie Market Garden deze jubileumherdenkingen nog mee kunnen maken. En... wij kunnen nog eens uitbundig blijk geven van onze dankbaarheid.

Deze speciale uitgave van 't Vagevenster, Berghem in Wereldoorlog II 1939-1945, is geschreven door Lambert van den Heuvel uit Heesch.
Met behulp van archiefstukken en mondelinge getuigenissen heeft de schrijver geprobeerd het een en ander voor Berghem zo goed mogelijk vast te leggen.
Het artikel heeft niet de pretentie om een gedetailleerd overzicht te geven van Wereldoorlog II, daarvoor kunt u beter het uitvoerige werk van dr. L. de Jong ter hand nemen.
Het verhaal over Berghem tijdens Wereldoorlog II is zeker niet volledig en mocht u aanvullingen of toevoegingen hebben, dan wil de Heemkundevereniging Berchs-Heem of de schrijver dat gaarne van u vernemen.
Een speciaal woord van dank aan drs. L. Hoeks en L. den Brok uit Berghem en J. Boeijen uit Cuijk voor hun bijdragen!

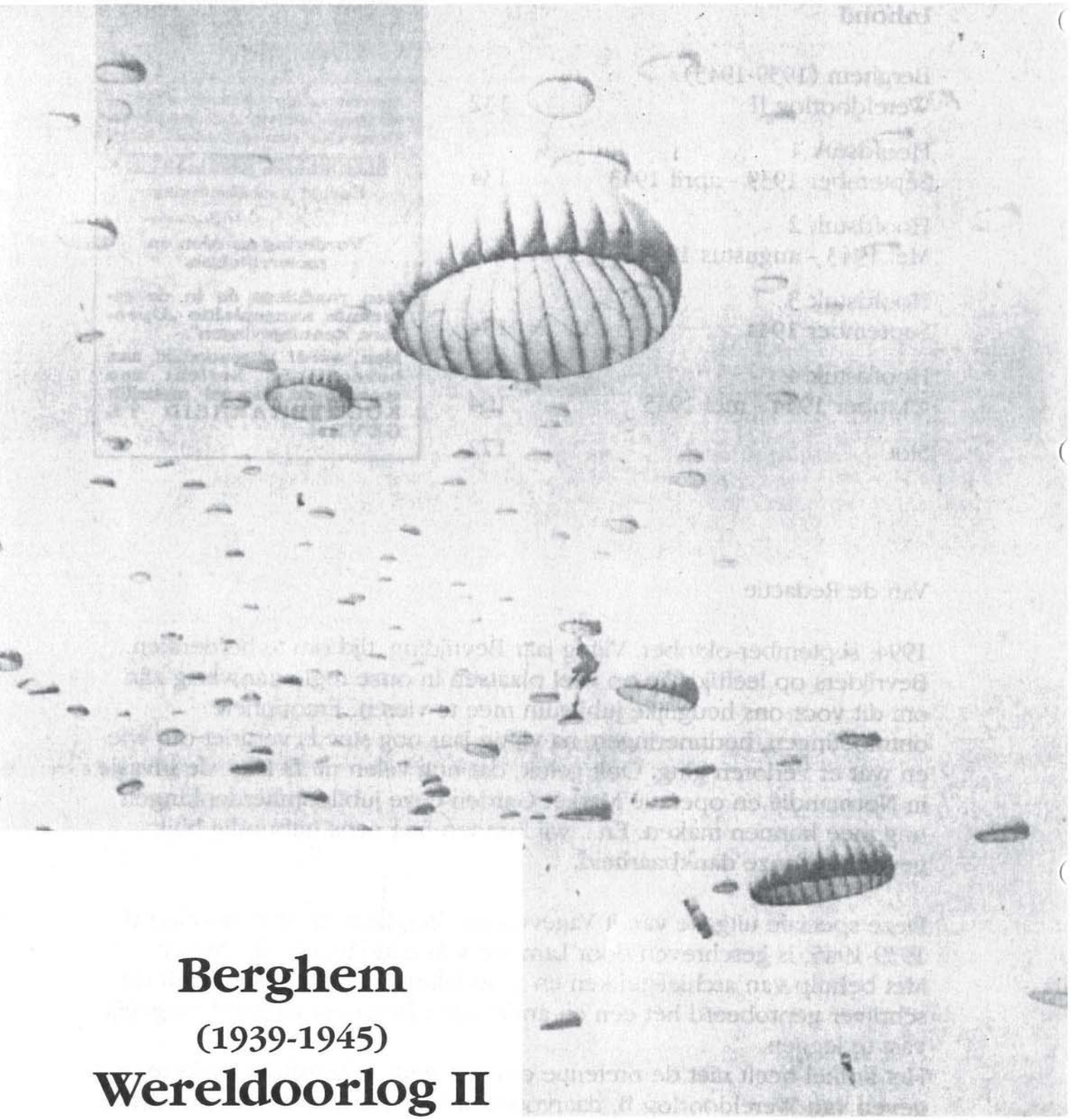

Berghem
(1939-1945)
Wereldoorlog II

1939-1940.
De vredigheid van Berghem ziet u hier uitgebeeld in de Stationsstraat.
(J. Boeijen)

Rechts: Spoorwegovergang en station. Huis links vooraan transportbedrijf J. Megens, huis rechts Antoon van den Heuvel.

Onder: De molen met molenhuis van A. Megens in het Duurendseind, in de winter.

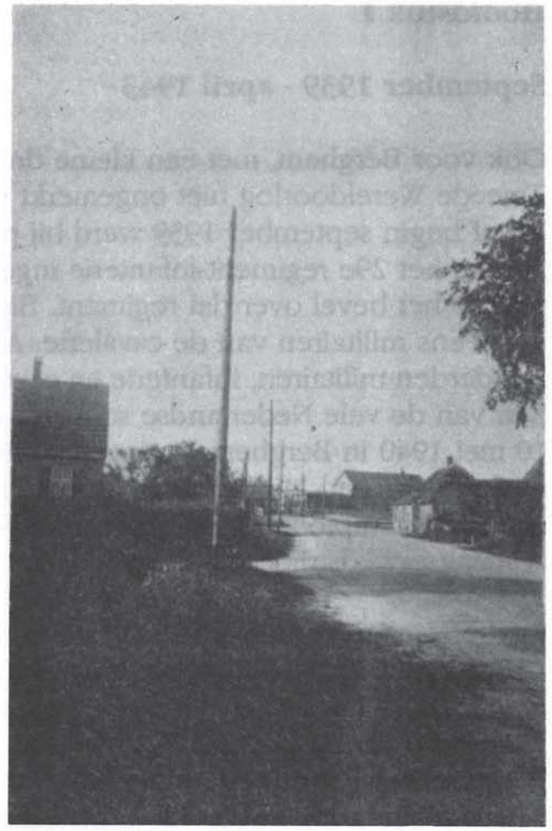

Hoofdstuk 1

September 1939 - april 1943

Ook voor Berghem, met een kleine drieduizend inwoners, zou de Tweede Wereldoorlog niet ongemerkt voorbijgaan.
Vanaf begin september 1939 werd bij particulieren in Berghem onder andere het 29e regiment-infanterie ingekwartierd. Commandant Detman voerde het bevel over dat regiment. Bij veel boerenbedrijven lagen eveneens militairen van de cavalerie. Alles tezamen verbleven er vele honderden militairen, infanterie en cavalerie met vele tientallen paarden. Een van de vele Nederlandse soldaten die van september 1939 tot 10 mei 1940 in Berghem lag ingekwartierd was de toenmaals bekende wielrenner Theo Middelkamp (geboren 1914). Deze werd in 1938 nationaal kampioen bij de onafhankelijken. Hij reed ook op de baan zesdaagse-wedstrijden. Theo Middelkamp bleef tot 1950 actief.

Een refreintje van een soldatenlied uit die tijd luidde:
Rats, kuch en bonen, is het soldatendiner
Rats, kuch en bonen, vul daar je maagjes maar mee
Vrijheid van leven
Vrijheid van grens en tot strand
Hollandse soldatenleven voor het vaderland.

J.A. Linders was op 1 april geïnstalleerd als de nieuwe burgemeester van Berghem. Vanwege de toen al bestaande woningnood woonde hij met zijn vrouw en twee dochtertjes in het klooster van de zusters van Schijndel aan de Sint Willibrordusstraat. Bij de dames Jurgens, Burg. Van Erpstraat 60, heeft de familie ook ingewoond.
De Berghemse bevolking was op vrijdag 10 mei (het was de vrijdag voor Pinksteren) volkomen verrast door het oorlogsgeweld, dat zichtbaar en hoorbaar aanwezig was door de talloze dreigend overvliegende Duitse vliegtuigen.
Met de Pinksterdagen werden de diensten in de RK Kerk door pastoor J. van Welie ingekort. De kerkgangers kregen na een kort gebed de absolutie en konden weer naar huis terugkeren. Door sommige gelovigen werd dit niet begrepen.

Al meteen kwam op 10 mei de Peel-Maaslinie onder sterke druk staan. Het Nederlandse leger liet 's ochtends vroeg de spoorwegbrug bij Ravenstein gedeeltelijk de lucht in vliegen. Door de oorlogsdreiging werd de bevolking tussen Grave, Herpen en Ravenstein geëvacueerd. In Berghem kwamen enkele honderden bewoners uit Herpen-dorp en Overlangel terecht.

Rechts: Militairen van het 29e regiment infanterie die van september 1939 tot 10 mei 1940 in Berghem ingekwartierd lagen. De Nederlandse militairen droegen een jas met minstens tien knopen aan de voorkant. (J. Akkermans-van den Berg)

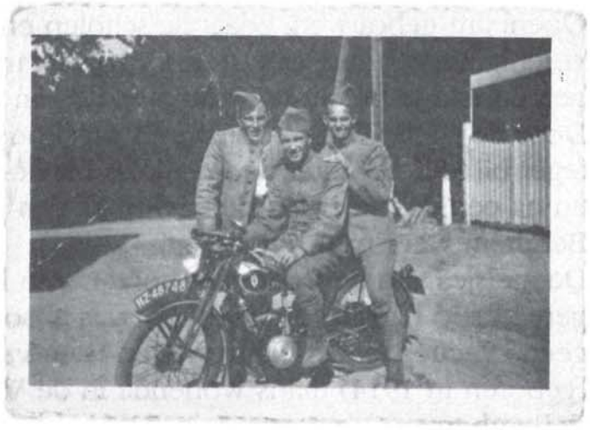

Enkele militairen met fiets. Deze foto is genomen bij Heis Boeijen, Stationsstraat. (J. Boeijen)

Openbare gebouwen, zoals de scholen en het Bondsgebouw (een verenigingsgebouw aan de noordzijde van het Kerkplein) werden in gereedheid gebracht voor de opvang van deze evacués.
Door de snelle Duitse opmars ('s ochtends op 10 mei stond het Duitse leger bij Mill al achter de Peellinie) bleek evacuatie echter weinig zinvol en na een dag keerden de bewoners van Herpen en omgeving vanuit Berghem weer naar huis terug.
De meisjes van de Boerinnenbond die in het Bondsgebouw alles in gereedheid hadden gebracht (er was al soep gekookt) kregen daar zelfs geen evacués te zien. Dit vertelde Dien van Erp-Van der Heijden (geboren in 1914) thans wonende in de Wim van den Heuvelstraat 10 te Berghem.

In de loop van vrijdag 10 mei 1940 vertrokken uit Berghem alle Nederlandse militairen naar hun van te voren aangegeven posities, voor zover dat echter nog mogelijk was. Bij de familie C. van der Heijden-Van Uden, Hoessenboslaan no. 7, was ook een aantal Nederlandse militairen ingekwartierd. Zij kregen vanuit de centrale commandopost in Berghem te horen, dat voorlopig geen enkel schot gelost mocht worden. Een van de soldaten legde zich niet bij dit bevel neer en zei: "En toch zal ik schieten". Hij vuurde een kogel af op een overvliegend Duits vliegtuig, maar natuurlijk zonder resultaat.

De Nederlandse overheid had de bevolking in bepaalde gebieden opgeroepen om op doorgaande wegen blokkades op te richten. In Berghem werden op enkele plaatsen de wegen daadwerkelijk geblokkeerd met omgezaagde bomen en boerenkarren. Zo'n barrière bevond zich onder andere aan de Burgemeester van Erpstraat ongeveer honderd meter ten oosten van de boerderij van Lambert van Schaijk.
Reeds op maandag 13 mei fietsten Duitse militairen langs de spoorbaan Oss-Ravenstein.
Op zondag en maandag 12 en 13 mei (Eerste en Tweede Pinksterdag) rolden reeds de zware Duitse tanks van de 9e Duitse Panzer Division over de Rijksweg langs het Zevenbergs Huis onder Berghem vanuit Grave richting Den Bosch.
Vele Berghemnaren gingen bij het Zevenbergs Huis kijken naar deze Duitse invasie. Zij keken vreemd op bij het aanschouwen van het zware Duitse oorlogstuig.

De Duitse militairen zongen hun liederen (onder invloed van Schnaps?), onder andere:

Und wir fahren, und wir fahren, und wir fahren
Gegen England, England, Hoi, Hoi.

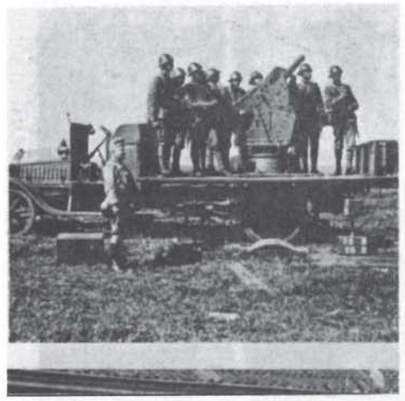

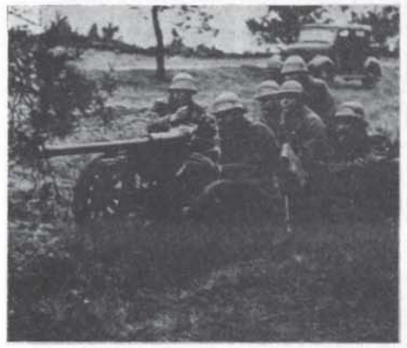

Nederlandse soldaten op oefening. Veel manschappen, weinig materieel. (ANP)

Mentale training in schieten

Het ging nogal zuinig toe en in mijn hele diensttijd, die van vijf en een half tot elf maanden werd verlengd na Hitlers inval in Oostenrijk, heb ik twee keer met het geweer geschoten. De eerste keer op een doel op honderd meter afstand, de tweede keer op driehonderd meter afstand. Voor vijf schoten kon je vijftig punten halen. De eerste keer bracht ik het tot zevenenveertig, wat ik een hele prestatie vond. Een paar weken later begon ik eraan te twijfelen of ik wel zo goed was. Wij hadden theorie van een jonge luitenant gehad. Het was een soort mentale training. Hij legde ons uit dat het misschien niet zo belangrijk was om uitstekend te schieten als wel om een eventuele vijand de indruk te geven dat we nooit misten. Daarom moesten we bij alle gelegenheden hoog opgeven over onze schietkunst, vooral in een stad als Venlo, waar we gelegerd lagen. Daar kwamen nogal wat Duitse spionnen, zo zei hij. Wij moesten zeggen dat we een dubbeltje op een afstand van driehonderd meter konden raken.
fragment uit *De Lange Nacht* door Mathieu Smedts en C. Troost

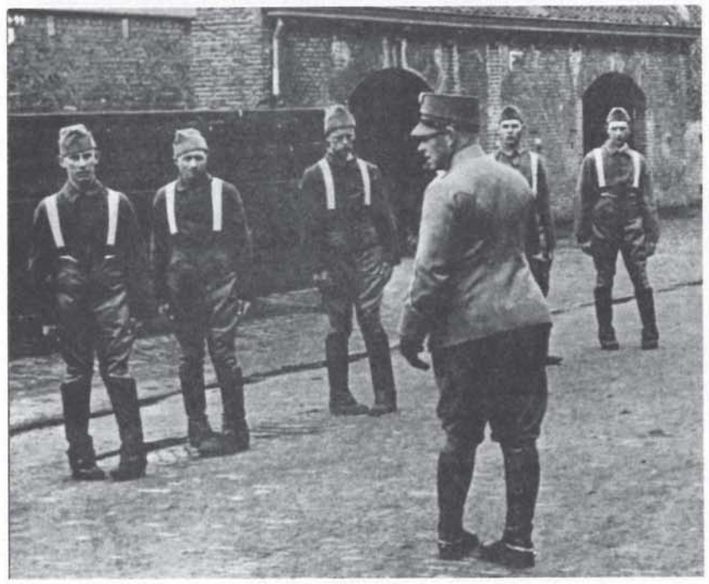

"Burgers in uniform" werd het Nederlandse leger in 1939-1940 genoemd. Een exercitieoefening. (Spaarnestad)

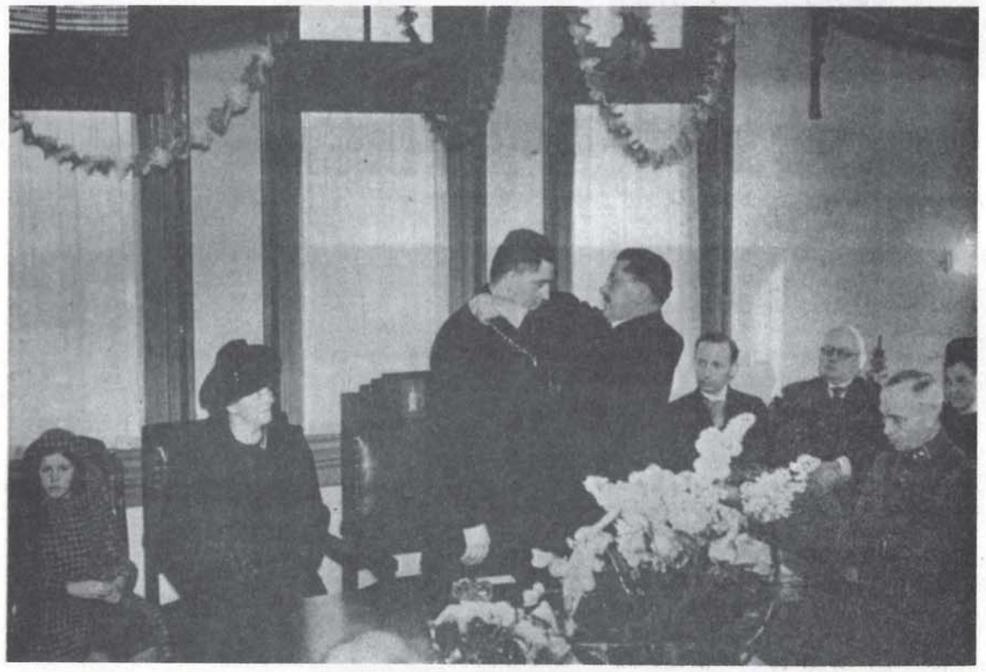

Boven: Een van de Nederlandse soldaten die in Berghem ingekwartierd lag trouwde eind 1939. Het was Jaap van Gelderen (links vooraan op de foto) naast hem zijn vrouw. Het feest werd gevierd in café Den Brok. (L. den Brok)

Onder: Installatie van burgemeester J.A. Linders op 1 maart 1940.
V.l.n.r. Nellie Linders, mevr. Linders-Smals, J.A. Linders, A.L.F. van Erp, H. Bijvoet jr, H. Bijvoet sr, commandant Detman, F. Bijvoet. (Fotoarchief Berghem)

Wij als kinderen zongen in die tijd:
O, kleine schildersjongen [1]
Wat ben je toch begonnen?
Met twee zware mitrailleurs en bommen
Kun je nooit in Engeland kommen (= komen).

Burgemeester J.A. Linders, die op 10 mei jarig was, was vanwege zijn functie zeer druk bezet. Men was bezig te redden wat er nog te redden viel, de burgemeester en familie kregen geen tijd om zijn verjaardag te vieren. Linders zou tijdens de oorlog zo lang mogelijk in functie blijven, want terugtreden betekende dat er een pro-Duitse burgemeester kwam.

Op 14 mei 1940 sneuvelde de Berghemnaar J.A. Broers (geboren 6 juni 1911) bij de plaats Hoogerheide in de omgeving van Woensdrecht.
Het was triest dat deze jongeman om het leven kwam, maar nog triester was het, dat hij sneuvelde op een moment dat Nederland de overgave aan Duitsland al had getekend. Onkundig van dit feit vervulde J.A. Broers zijn plicht tot het laatste moment.

De Berghemse bevolking paste zich zoveel mogelijk aan de Duitse bezetter aan, zoals ook elders in Nederland.
De meeste Nederlandse militairen waren in de meidagen van 1940 krijgsgevangen gemaakt en nadat ze ontwapend waren, werden ze opgesloten in kampementen in Nederland of Duitsland. Ze kregen vaak slecht te eten en waren dan ook dolgelukkig, toen ze rond 20 juni 1940 naar huis mochten terugkeren.
Tussen 14 mei en eind juni hadden de meeste familieleden niets van hen vernomen. Er waren talloze vrouwen, soms kinderen of andere familieleden, die met een koffertje vol benodigdheden naar die militairen op zoek gingen. Vrouwen die vroegen waar hun man, zoon, verloofde of vriend verbleef.
Dien van Erp-Van der Heijden vertelde dat ze samen met andere familieleden haar verloofde Roelof van Erp (geboren 21 februari 1909 en overleden 24 maart 1994) trachtte te vinden in Venlo waar zijn legerafdeling had gediend bij het grensbataljon. Heel dat bataljon was al 's ochtends vroeg op 10 mei door Duitse militairen gevangen genomen en meegevoerd.
Niet wetend waar Roelof van Erp was gebleven fietste men tussen Berghem, Venlo en Midden-Limburg alles af om te vragen en te zoeken. Rond 20 juni 1940 kwam dan plotseling het bericht dat hij en zijn krijgsgevangen genomen collega's zich in de buurt van Oldenzaal

---

[1] *"Schildersjongen", daarmee bedoelde men Hitler zelf, die in z'n jongere jaren kunstschilder was geweest.*

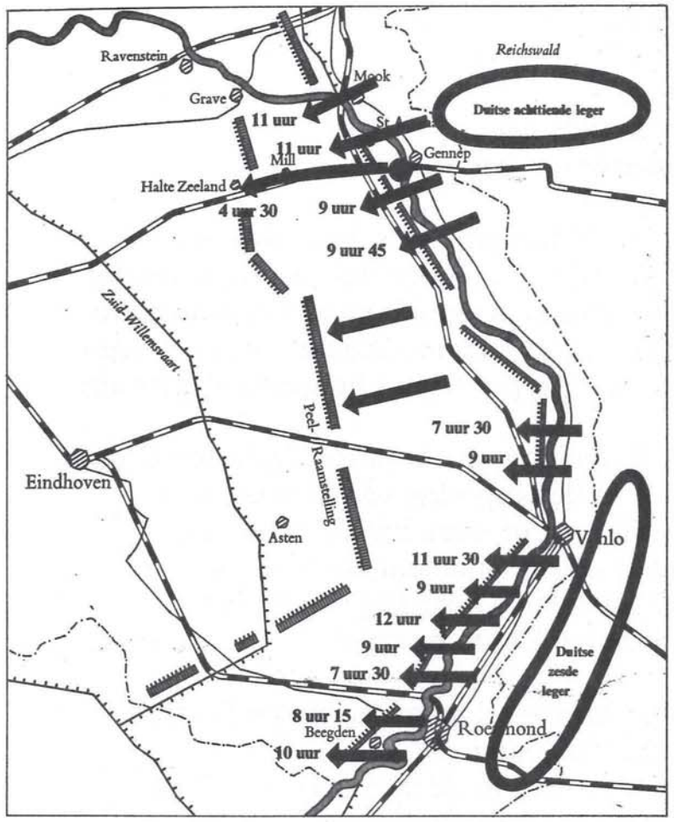

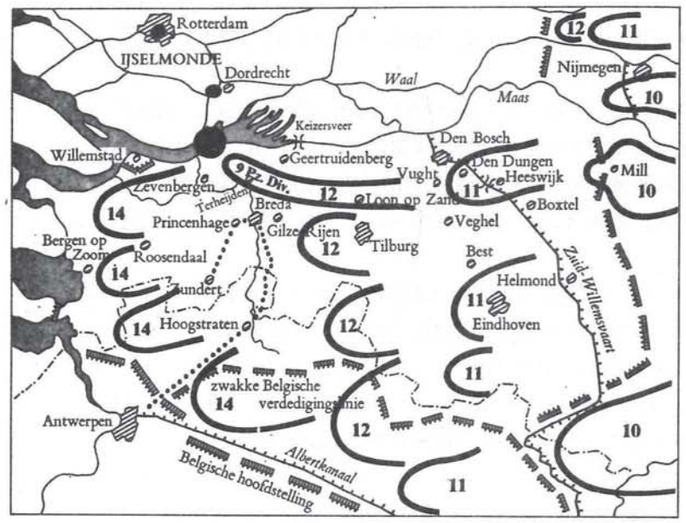

Boven: 10 mei 1940. Het Duitse leger valt Nederland binnen, de val van de Maaslinie. (L. de Jong)
Onder: De Duitse opmars in Brabant, 10-14 mei. (L. de Jong)

Rechts: Dit enigszins sentimenteel en nostalgisch lied ontstond na de gevechten bij de Grebbelinie in 1940.

Grebbelinie - Lied

HERINNERING 1940

Bij Rhenen zijn velen gevallen,
Bij Rhenen stroomt Hollanders bloed
Daar zworen twee Hollandse soldaten)
Elkander getrouw in de dood) bis

Zij hadden elkander gevonden
Zij hadden elkander zo lief
Mocht een van ons beiden soms vallen)
Schrijft de ander aan Moeder een brief) bis

Er kwam een vijandige kogel
Doorboorde de ene zijn hart
Voor de Duitsers was het een vreugde)
Voor de Hollanders was het een smart) bis

Toen de strijd was uitgestreden
Ging een ieder terug naar 't kwartier
Daar was reeds zo vele veranderd)
Hij nam potlood en schreef op papier) bis

Hij schreef er met bevende handen
Hij schreef er met een traan in zijn oog
Lieve Moeder, je zoon is gevallen)
Dicht bij Rhenen, hij keert nimmer weer) bis

Maar, o Duitsers, wij zullen ons wreken'
Ja, wreken dat onschuldig bloed
Want eens komt de dag der vergelding)
Dan betaal je het met je eigen bloed) bis

bevonden en daar konden worden opgehaald. De afstand Berghem-Oldenzaal was per fiets niet gering, maar de vreugde om de terugkeer verzachtte de pijn.

De Duitse bezetter deed in de beginperiode alle moeite om de Nederlanders gerust te stellen en ze op hun hand te krijgen. Toch moest de overheerser zijn masker spoedig afwerpen, omdat allerlei maatregelen van de bezetter de Nederlanders en Berghemnaren alleen maar nadeel berokkenden. Zo vonden er vanaf 1941 regelmatig fietsenrazzia's plaats. Iedereen die een rijwiel te veel had moest dit inleveren. Men kreeg wel een vergoeding, maar een ander rijwiel was praktisch niet meer te koop. Luchtbanden voor een rijwiel waren ook vrijwel niet meer te koop. Daarom werden in de loop van de oorlog de meeste fietsen voorzien van rubberbanden afkomstig van in repen gesneden oude autobanden. Soms had men houten fietsbanden met een rubber bovenlaagje. Een veel gehoord gezegde in die tijd was: *"De Duitser heeft mijn fiets gestolen"*. Later in de oorlog, toen Duitsland letterlijk alles kon gebruiken, hoorde men eveneens: *"De Duitser heeft mijn paard gestolen"*.

De beruchte Sicherheitsdienst (SD) hield een strenge controle op bonkaarten, stamkaarten en persoonsbewijzen.
Er kwam een verplichte uitzending van arbeidskrachten naar Duitsland en naar de verdedigingswerken in Nederland, België en Frankrijk.
Controle op radio's was streng en in 1941 moesten alle radiotoestellen worden ingeleverd. Het luisteren naar berichten op buitenlandse zenders werd nu moeilijker.

Op 30 augustus 1940 was pastoor A. van de Weert in Berghem voor de Willibrordusparochie als pastoor geïnstalleerd, hij zou tot 1964 blijven. In de oorlogsperiode was eerst M. Brands kapelaan (1938-'42). Daarna P. van Hoeckel (1942-'45), die veel heeft gedaan in het verzet.
Praktisch iedereen in Berghem was katholiek (95%) en bijna iedereen praktiseerde. Door de week waren er iedere dag twee en 's zondags drie heilige missen. Dan had men ook nog het lof op zaterdagavond en zondagmiddag. Al die diensten werden druk bezocht. Op werkdagen kwamen de ouderen en de jeugd veel naar de diensten. Op zondag was de kerk tijdens de drie heilige missen (zeven uur, half negen en tien uur) tot in alle hoeken bezet, achterin de kerk zelfs staanplaatsen, soms tot in het portaal onder de toren.
Godsdienstonderricht mocht men blijven geven, maar men moest oppassen waardering uit te spreken voor het joodse volk.
In 1942 kwam het bevel dat de kerkklokken moesten worden ingeleverd. Begin 1943 werden de twee grootste klokken opgehaald.

Een dateerde uit 1731, de ander uit 1805. De kleinste klok mocht blijven hangen, deze werd na de oorlog geschonken aan het buitencentrum Maupertuus.

Het onderwijs aan de lagere scholen ging tot september 1944 gewoon door. Aan de meisjesschool was zuster Josephine van Helvoirt het schoolhoofd. De meisjesschool stond op de plaats van de huidige basisschool tegenover de Willibrorduskerk. De jongensschool was gevestigd aan de St. Willibrordusstraat ten noorden van de plek waar de Schoolstraat in de St Willibrordusstraat uitkomt. Meester Jac. Gielen had daar de leiding. Uit het lesmateriaal moesten alle "gevaarlijke" woorden die over het koningshuis gingen weggestreept worden.
In de geschiedenisles moest het huis van Oranje met zijn stadhouders en koningen worden doodgezwegen. In de hoogste klassen van de lagere school leerden de kinderen Duits. Dit paste immers in het Germaniseringsproces van de bezetter.
Het verenigingsleven was praktisch verboden. Zo moest de Berghemse fanfare Concordia tijdelijk ophouden te bestaan. Ook jeugdbewegingen als de Jonge Wacht en de Gezellenvereniging, waar Wim Boeijen en Jac. Gielen veel voor hadden gedaan, moesten hun activiteiten staken. Men mocht een vereniging voortzetten als de beginselen van de "Kulturkammer" werden erkend, met andere woorden de beginselen van de bezetter overnam.
Voetbalvereniging Berghem Sport mocht wel blijven voortbestaan. Zij kreeg geen last van de Kulturkammer. Voor veel mensen was een bezoek aan een competitiewedstrijd op zondagmiddag vaak de enige manier van vertier en ontspanning. Op woensdagmiddag trainde meester Ant. de Haardt de junioren van Berghem Sport. Door gebrek aan rubber en leer was het al moeilijk om een voetbal te bezitten. Voetbalschoenen waren bijna niet te koop, veel jongeren voetbalden danook op hun gewone schoenen of met klompen aan.
Dit gebeurde eveneens bij de onderlinge competitie tussen de verschillende wijken in Berghem. De deelnemers aan deze competitie waren de schoolgaande jongens en soms iets ouderen. De jeugdclubs kwamen uit de buurten: Koppelsteeg, 't Veld, Hei-eind, Duurendseind, Heihoek, Gement, de Straat en 't Dorp. Het Gement, Duurendseind, 't Veld en Koppelsteeg kwamen steeds sterk naar voren.
De jongeren konden 's zondags in Oss naar de bioscoop. Zij werden overspoeld met pro-Duitse journaals, films en cultuur.
In hun vrije tijd werd door volwassenen en ouderen veel gekaart, onder het genot van een kopje surrogaatkoffie, surrogaatthee en een enkele keer een borreltje. Voor het overige was het voor alle volwassenen hard werken om het hoofd boven water te houden en alle moeilijkheden op te lossen.

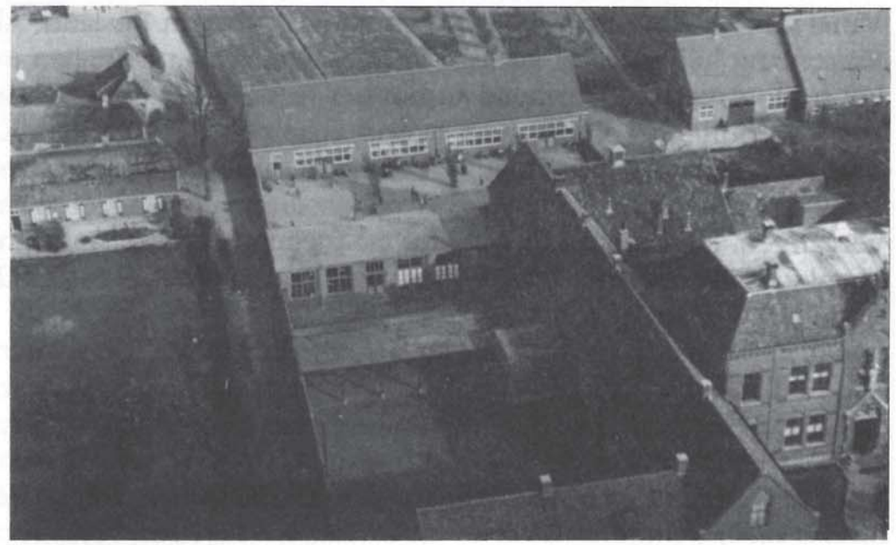

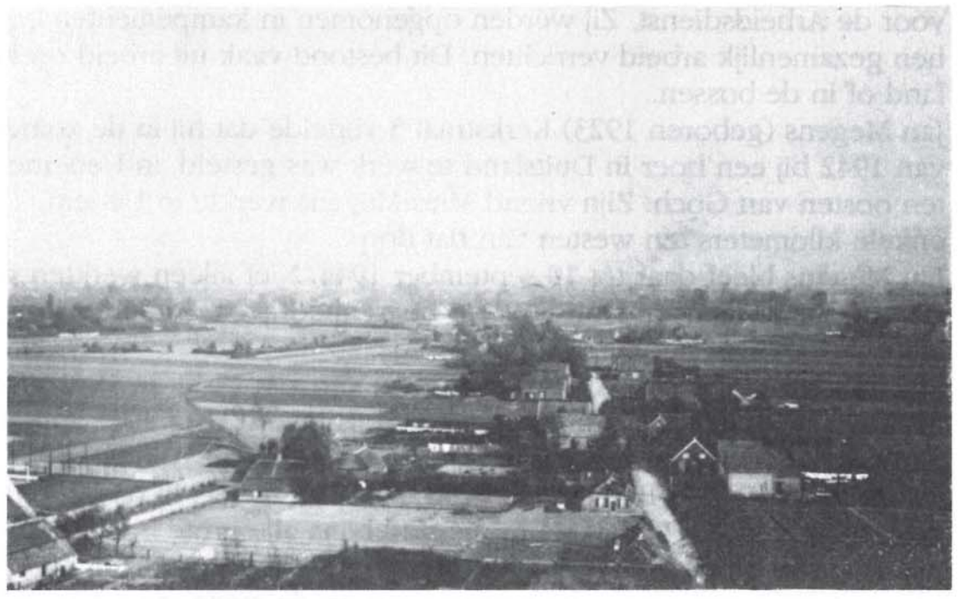

Berghem, foto's genomen vanuit de kerktoren. (J. Boeijen)

Boven: rechts het klooster van de Zusters van Schijndel. Links vooraan de toenmalige meisjesschool, in 1948 en 1994 herbouwd. Achteraan de in 1939 nieuw gebouwde kleuterschool. Rechts achteraan de kloosterboerderij. Links langs de Molenweg het huis van bakker Frans Boeijen. De meisjesschool werd in de winter van 1944-1945 door de geallieerde militairen gevorderd.

Onder: Berghem, toen nog een landelijk dorp, 't Veld, Molenweg. Links het in 1939 in gebruik genomen voetbalterrein van Berghem Sport. Het was gedeeltelijk omgeven door een betonnen schutting. De ruimte ten noorden en zuiden van de Molenweg was nog niet bebouwd. Rechts achteraan de Heihoek, nu Hoessenboslaan.

Vanaf 21 juni 1941 begon Hitler zijn veldtocht tegen Rusland. Al wekenlang had men dit kunnen vermoeden, omdat tientallen treinen vol oorlogsmateriaal komend vanuit het westen (Frankrijk en België) via de spoorlijn door Berghem in oostelijke richting verdwenen. De oorlog werd steeds grimmiger en er stond duidelijk iets te gebeuren.
In 1941 werden alle koperen elektriciteitsdraden door ijzeren draden vervangen. Men moest alle overtollige metalen objecten inleveren, zoals metalen balken, oudere frames van rijwielen, ongebruikte metalen, oude hekwerken enzovoort.
Vanaf 2 december 1942 werd een begin gemaakt met de vordering van alle luidklokken uit kerkgebouwen. Een kleinere luidklok die men voor de kerkdiensten niet kon missen mocht men behouden. In Berghem bleef in de toren van de Sint Willibrorduskerk één luidklok achter. Die klok woog 80 kilogram en had een doorsnede van 50 centimeter.
Steeds meer mannen tussen 19 en 27 jaar werden gedwongen om in Duitsland te gaan werken. Jongens van 18 jaar werden opgeroepen voor de Arbeidsdienst. Zij werden opgenomen in kampementen en liet hen gezamenlijk arbeid verrichten. Dit bestond vaak uit arbeid op het land of in de bossen.
Jan Megens (geboren 1923) Kerkstraat 5 vertelde dat hij in de zomer van 1942 bij een boer in Duitsland te werk was gesteld, in Uedemerfeld ten oosten van Goch. Zijn vriend Mies Megens werkte in Uedem, enkele kilometers ten westen van dat dorp.
Jan Megens bleef daar tot 10 september 1944. Niet alleen werkten veel Berghemse jongens in Duitsland op boerenbedrijven. Anderen werkten in de industrie in het Ruhrgebied.
Piet Megens (1923) was na het overlijden van zijn vader in 1941 niet naar zijn werk in Duitsland teruggekeerd. Hij werd voor straf opgepakt en naar het concentratiekamp te Amersfoort gebracht. Van daaruit kwam hij in 1942 in Berlijn terecht, waar hij tot mei 1945 bij de Duitse Posterijen werkte. Hij maakte in die stad bijna alle grote bombardementen mee en de verovering van Berlijn door het Russische leger.
In juni 1945 stond hij gelukkig weer thuis op de stoep, men had in Berghem ruim een jaar niets meer van hem vernomen.

Tussen 1 mei en 20 september 1944 werkten veel Berghemnaren aan het vliegveld van de Duitse Wehrmacht te Kessel aan de Maas. Veel van hen waren anders verplicht geweest in Duitsland te gaan werken. Dit werk in Kessel kwam daarom niet ongelegen.

In de loop van 1942 werd burgemeester J.A. Linders gedwongen om onder te duiken. In zijn verzet tegen het Duitse bestuursapparaat werd Linders volledig gesteund door zijn ambtenaren: G. Verhamme, W. Boeijen, P. van Hintum, F. Ceelen en juffrouw Quaedvlieg. In deze

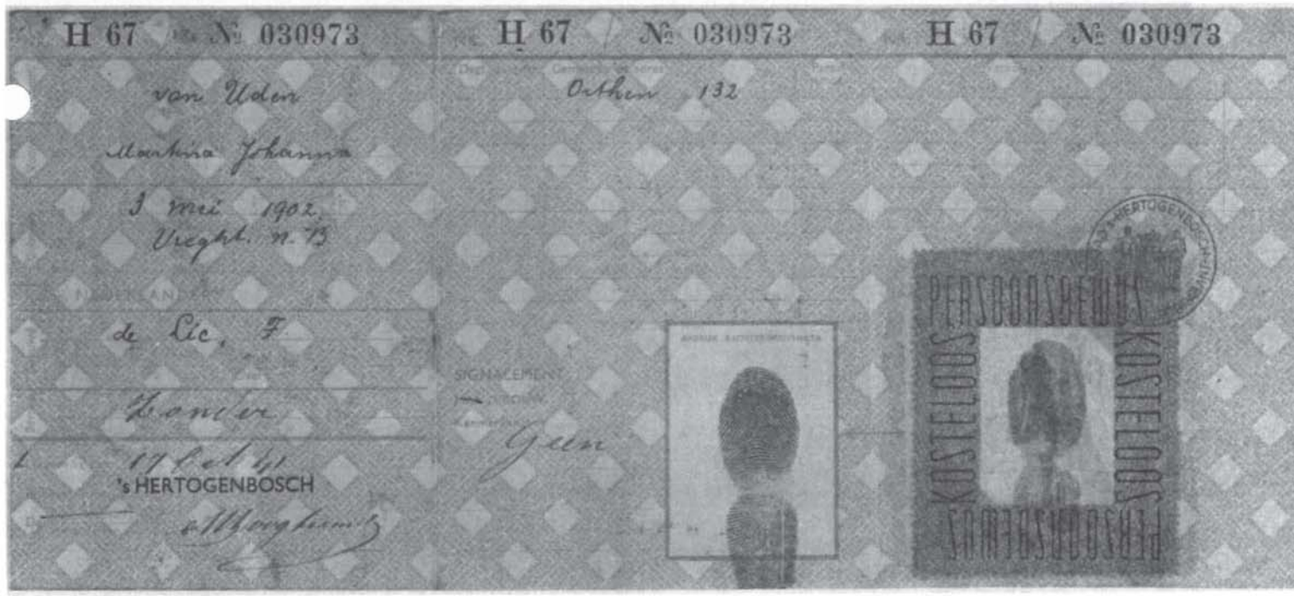

Persoonsbewijs.

onderduikersperiode werd Jan Stevens tot waarnemend burgemeester van Berghem benoemd. In 1943 keerde J.A. Linders op zijn post terug. Op 28 en 29 april 1943 kwam er een oproep van de Duitse regering dat alle Nederlandse dienstplichtige militairen van 1940 zich moesten aanmelden om in krijgsgevangenschap te worden weggevoerd. Al in 1942 waren alle Nederlandse beroepsmilitairen geïnterneerd. De motieven van deze maatregelen waren om zo het Nederlandse verzet tegen de Duitse overheersing te breken.
Eind april en begin mei 1943 braken tegen deze maatregelen in vele delen van het land spontaan stakingen uit. In Berghem uitte zich die staking doordat veel boeren minder melk afleverden aan de Coöperatieve Zuivelfabriek Sint Joseph. Volgens een onderzoek werd er tussen 29 april en 6 mei in totaal 12.000 liter melk te weinig afgeleverd. Op maandag 3 mei diende J.A. Linders onder druk van de heer Frederiks van Binnenlandse Zaken een oproep uit te laten gaan om de melkleveranties te hervatten. De bezettende macht zou anders tot represailles overgaan. De Duitsers hadden al door toepassing van het Standrecht ongeveer honderd stakers zonder vorm van proces terechtgesteld. In Berghem liep de zaak met een sisser af.

Distributiekaart.

GEMEENTE BERGHEM

BEKENDMAKING

De Secretaris-Generaal van het Departement van Binnenlandsche Zaken draagt mij op, er bij de boeren met de grootste klem op aan te dringen, dat de melkleveranties TERSTOND regelmatig verloopen.

Ik doe daarom een ERNSTIG BEROEP OP ALLE BOEREN om toch vooral te zorgen, da vanaf HEDEN de melkleveranties op normale wijze plaats vinden.

Zou dit niet het geval zijn, dan kunnen de STRENGSTE MAATREGELEN WORDEN VERWACHT en zal ook hier tot de a.. tie van onwilligen overgegaan worden.

Diverse personen zijn reeds in deze provincie, als gevolg van dit verzet gearresteerd en verdere arrestaties zullen in opdracht van de Duitsche politie ongetwijfeld volgen.

De plaatselijke politie zal heden een strenge controle houden houden en nagaan of door alle leden der melkfabriek melk is afgeleverd en of de levering volledig is geschied.

Men zij dus gewaarschuwd.

Berghem, 3 Mei 1943.

De Burgemeester van Berghem,

J.A.Linders.

3 mei 1943, oproep om de spontane staking te beëindigen om Duitse represailles te voorkomen.

Hoofdstuk 2

Mei 1943 - augustus 1944

Naast de velen die weigerden in Duitsland te gaan werken verbleven er in Berghem nogal wat onderduikers uit onder andere de Randstad, zoals Rotterdam en Den Haag. Zij vertoefden meestal op boerderijen waar men meer ruimte en meer voedsel had. Bovendien konden ze daar meehelpen, H.A. (Driek) Boeijen (geboren 9 februari 1903) wonend Hoessenboslaan 22 vertelde dat hij vele onderduikers in huis had. Behalve uit de genoemde streken bood hij ook Berghemse onderduikers een schuilplaats.
Kinderen uit de grote steden kregen in Berghem vaak huisvesting om dan beter gevoed na enkele maanden weer naar hun woonplaats terug te keren. Daarom ontvingen Driek Boeijen en zijn huishoudster Mathilde Megens kort na de oorlog een dankbetuiging, van Gerard de Groot uit Rotterdam, een van de kinderen die ongeveer anderhalf jaar bij hen had gewoond.

Burgemeester Linders pleegde openlijk verzet en bleef zich verweren tegen maatregelen van de Duitse bezetter. Een nieuwe burgemeesters-woning was in de loop van 1941 gebouwd aan de Burgemeester van Erpstraat, aan de westzijde van Huize Zorgwijk van familie Bijvoet.
Op 6 juni 1943 vond er door de Sicherheitsdienst een overval plaats op deze woning. De SD meende dat er zich in Berghem veel illegale wapens bevonden. Dit klopte wel, maar deze wapens werden gelukkig niet gevonden. Ze zaten namelijk verstopt in de spauwmuren van het gemeentehuis.

Linders was in juni weer enige tijd ondergedoken. Bij de inval op 1 juni in de ambtswoning probeerde G. Verhamme f 675,- aan zilvergeld van de familie Linders te redden. Dit geld was clandestien achtergebleven, nadat op een bepaald moment alle koperen, zilveren en gouden munten moesten worden ingeleverd. Praktisch de gehele inboedel werd geroofd, evenals de auto van Linders. Verhuisbedrijf Gebroeders Sars uit Den Bosch werd ingeschakeld om alles te transporteren naar de Brabantse hoofdstad. Mevrouw Linders werd na arrestatie in Den Bosch opgesloten vanwege het bezit van zilvergeld. Na de tussenkomst van de commissaris van Noord-Brabant en de betaling van duizend gulden boete werd ze weer vrijgelaten.
Na 6 juni 1943 werd Jan Wijnhoven aangesteld tot burgemeester van Berghem. Zijn ambtsperiode duurde tot begin 1944.
Zowel Jan Stevens als Jan Wijnhoven waren geen NSB-burgemeesters, maar ze hadden een ruim geweten en werkten nauwgezet met de

Aan Hendrik Boeijen
en zijne huishoudster
Mathilde Megens

Onze Gerard, die uit Rotterdam,
Zoo gastvrij bij U binnen kwam,
Op Uw mooie boerderij.
Bij paarden, koeien, enzovoort,
Deed hij dra net of het zoo hoort.
Hij was hier graag en blij.

Zijn wangen, bleek en ongezond,
Die werden hier weer bol en rond.
Het kostelijke eten,
Dat hij uit gulle hand ontving,
En dat hem in de stad ontging,
Hier ruimschoots toegemeten.

Het boerenwerk dat hem beviel,
Op klompen, met besmeurde kiel,
Versterkt zijn jonge leden.
Het paard, de kar, gemolken koe,
Onz' Gerard is het, nimmer moe,
Indachtig tot op heden.

Hoe groot moet onze dank toch zijn!
Het blijven woorden, bitter klein.
Hoe zullen wij het toonen!
De Groote Schepper van 't Heelal,
Die alle Goeds U geven zal,
Hij zal het U beloonen.

Ter Herinnering
aan Gerard de Groot

Oorkonde uit dankbaarheid aan Driek Boeijen en Mathilde Megens.

bezetter samen. Na de oorlog werd Stevens burgemeester van Eersel en Wijnhoven burgemeester van Diessen.

Dat door de bezettende macht vanaf 1941 vele joodse families vanuit Oss werden weggevoerd, maakte in Berghem een diepe verontwaardigde indruk en overtuigde ieder nog meer van de slechte bedoelingen van de Duitse dictatuur. Joodse jongeren die vanuit Oss naar Den Bosch werden getransporteerd moesten op bevel van SS-ers en de Grüne Polizei hardop zingen, alsof ze blij waren dat ze werden meegenomen. Na de oorlog zouden slechts 27 van de 267 ontvoerde joodse inwoners uit Oss terugkeren. Voordat de joodse burgers uit Oss werden verdreven zag men wel eens volwassen joodse mannen en hun kinderen met een jodenster op hun kleding door Berghem wandelen, bijna de enige ontspanning die hun nog was toegestaan.

Naarmate de Duitse successen afnamen, werden de duimschroeven verder aangedraaid. Veel produkten kwamen op de bon en steeds minder artikelen waren te koop. Alle noodzakelijke levensbehoeften werden schaarser, zoals brood, melk, vlees, vetten, kleding, enzovoort. De agrarische bedrijven kwamen steeds meer onder toezicht te staan van de VVO (= Voedselvoorziening in Oorlogstijd) en de CCD (= Centrale Controle Dienst). Op de produktie van granen, melk, boter, aardappelen, groenten, vlees en eieren werd streng toezicht gehouden. Toch werden de ambtenaren van de VVO en de CCD door de agrariërs vaak bij de neus genomen en het clandestien slachten van vee en het malen van graan kwam veel voor. Zwarte en clandestiene handel in bonnen en levensmiddelen werd veel bedreven. De bezetter noemde dat a-sociaal, de vele goede Nederlanders beschouwden het als een daad van verzet.
Vanaf 1943 werd de nachtrust steeds meer gestoord door overvliegende geallieerde vliegtuigen die boven de industrie-centra en militaire installaties in Duitsland hun bommen gingen afwerpen.
Razzia's door de Grüne Polizei naar onderduikers kwamen zelfs in Berghem steeds vaker voor.

In 1943 werd een zgn. "Sperrzeit" ingevoerd. Tijdens de spertijd moest iedereen binnenshuis blijven en de ramen blinderen. Alleen degenen die een speciale vergunning hadden, zoals landwachters en politie, mochten zich dan op straat bevinden. De spertijd ging meestal 's avonds om tien uur in en liep tot 's morgens zes of zeven uur. In de laatste oorlogsmaanden van 1944 ging de spertijd al om acht uur 's avonds in. Behalve door mensen uit het verzet werd de spertijd dikwijls overschreden door jongelui die verkering hadden en hun meisje wilden opzoeken.

De bezetter maakte op allerlei manieren propaganda om jongemannen aan te sporen als Nederlandse vrijwilliger te tekenen als oostfront-soldaat om tegen Rusland en het "communisme" te vechten.
Onder invloed van de machtige Duitse propaganda tekenden enkele Berghemse jongeren als vrijwilliger voor het Nederlandse detachement dat naar het oostfront vertrok. Twee van hen sneuvelden aan het Russische front. W. Megens in Rostov en H. Hoeks in Krusino.

Voor het verzet is de illegale pers van groot belang geweest. Vanuit Oss ontstond vanaf eind 1944 het dagblad "De Sirene". Dit was ontstaan uit een illegaal pamflet dat de eerste keer op 7 juni 1943 verscheen.
Al het oorlogsleed dat de Berghemse bevolking ondervond werd op 22 februari 1944 behoorlijk vergroot, toen bij het bombardement van Nijmegen vier Berghemnaren om het leven kwamen, namelijk: Adrianus Loeffen, Petronella Maria van Veghel, echtgenote van Lambertus van den Heuvel, Hendrika Johanna van den Broek en Catriena Bressers. Antoinetta van den Heuvel en A. den Brok raakten daarbij zwaar gewond.

Op Berghems grondgebied zijn in de oorlog enkele vliegtuigen neergestort. Een Duits toestel stortte er neer op 13 maart 1943. De Duitse piloot van dit toestel dat op de Gement neerkwam verloor daarbij het leven.
Op 12 augustus 1943 gooide een geallieerd vliegtuig, dat waarschijnlijk motorpech had, op de Gement zijn bommen af. De bommen kwamen neer in een gebied waar geen huizen stonden.
Persoonlijke ongelukken deden zich niet voor. Wel werd aan huizen in de buurtschap schade toegebracht. Veel ruiten sneuvelden.
In het begin van de zomer, op 22 juni 1944, stortte op de grens van Berghem en Megen een Engels vliegtuig neer. Daarbij kwamen zes Engelse vliegers om het leven, een zwaargewonde piloot werd met brandwonden en een gebroken been in een ziekenhuis in Den Bosch opgenomen. Het vliegtuig ontplofte in de lucht en stortte neer.
De brokstukken kwamen in de polder op de Meer (Gement) en tot ver op Megens grondgebied terecht.

Op 11 maart 1944 werd J.A. Linders door de Rijkscommissaris uit zijn functie ontheven. De Berghemse gemeenteambtenaren G. Verhamme, W. Boeijen, P. van Hintum en mejuffrouw Quaedvlieg, de eerste maatschappelijk werkster van Berghem, doken uit protest onder.
F. Ceelen ging met ziekteverlof. Piet van Hintum dook met zijn gezin onder in Overlangel. Vluchtelingen uit die plaats, die in mei 1940 voor slechts korte tijd naar Berghem waren geëvacueerd, hadden toen toegezegd: "als we ooit iets kunnen terughelpen laat het dan weten".

Piet van Hintum herinnerde zich die belofte die deze Overlangelse vluchtelingen tegenover zijn schoonvader, Bertus den Brok, hadden gemaakt. De gedane belofte werd nagekomen en zo woonde familie Van Hintum tot de bevrijding illegaal in Overlangel. De andere Berghemse ambtenaren vonden eveneens onderdak in de Maaskant. Op 14 april 1944 werd Thij Wagemans, een voormalig molenaar uit Grave tot burgemeester van Berghem benoemd. Thij Wagemans zou als NSB-burgemeester samen met enige pro-Duitse ambtenaren in Berghem functioneren tot 17 september 1944.

Na 6 juni, toen de geallieerden in Frankrijk waren geland en de hoop op de bevrijding steeds groter werd, nam de weerstand tegen de bezetter sterk toe. Het verzet ging tot steeds meer actie over. Dit was ook in Berghem te merken. Op 22 juni 1944 werd in Berghem een aanslag gepleegd op een landwachter, die daarbij aan zijn hoofd gewond raakte. In opdracht van de "Generale Kommissar für das Sicherheitswesen" eiste de bezetter van een 25-tal Berghemnaren een soort genoegdoening van in totaal f 7.000,-. Driek Boeijen (Hoessenboslaan 20, toen: Heihoek B42) moest een bedrag van duizend gulden betalen. In december 1945 zouden de betaalde boetes door de Nederlandse overheid worden terugbetaald.
Eveneens werden op 3 augustus 1944 alle Berghemnaren verplicht om alle fietsen met luchtbanden in te leveren, omdat de plegers van de aanslag op de landwachter met fietsen waren ontkomen.
De pro-Duitse burgemeester Thij Wagemans schreef op 3 augustus 1944: "Ik weet het, de vordering valt zwaar, maar hij is voor mij nog moeilijker dan voor u ...".
Rijwielen die niet voorzien waren van luchtbanden, en dat waren de meeste, behoefden niet ingeleverd te worden. Totaal werden er 35 fietsen gevorderd! H. Ruijs uit het Hei-eind moest zijn beide rijwielen inleveren: een van het merk Germaan en een van het merk Simplex.
In 1944 was de overmacht van de geallieerden in de lucht steeds groter geworden. Daarom was het van belang om een goede luchtbescherming te hebben. Omdat ambtenaar W. Boeijen was ondergedoken werd op 11 augustus 1944 P.M.F. Humpig, een plaatselijk fotograaf, tot commandant van de luchtbescherming aangewezen.
Op vrijdag 18 augustus 1944 werd in het Vossenhol in Berghem rond 19.00 uur de personentrein van Oss naar Nijmegen door geallieerde vliegers onder vuur genomen. De machinist bracht de trein tot stilstand en de passagiers zochten een goed heenkomen.
Er waren twee zwaargewonden en de defecte trein kon niet verder. Om 20.45 uur werd de defecte trein door een locomotief uit Nijmegen opgesleept. Verschillende personen liepen lichte verwondingen op. De huizen in de nabijheid kregen treffers en er was een koe gedood.

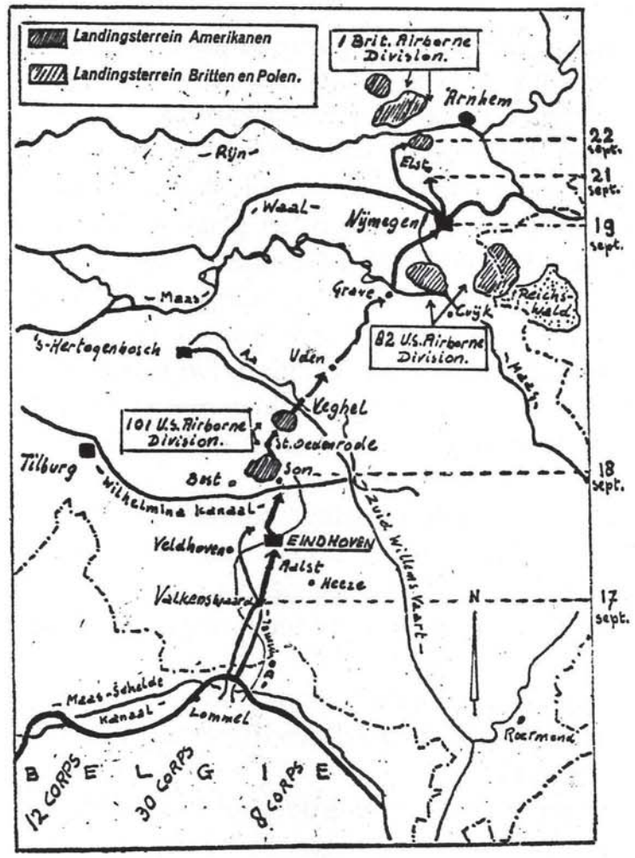

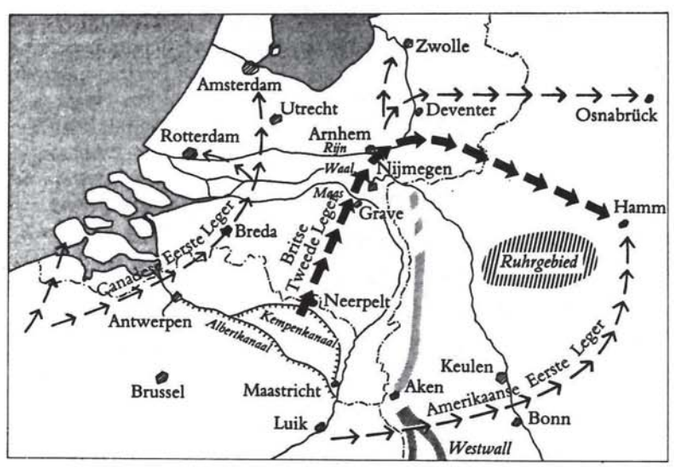

Operatie Market Garden, het strijdplan van Montgommery.

Links: De Corridor.
Onder: Het Ruhrgebied omsingelen was het uiteindelijke doel.
(L. de Jong)

Hoofdstuk 3

September 1944

De opmars van de geallieerden was in de tweede helft van augustus 1944 in Frankrijk in een sneltreinvaart gekomen en begin september werden delen van België bevrijd.
Door de gespannen situatie gingen de scholen na de augustusvakantie voorlopig niet open. De kinderen "mochten" thuisblijven. In Berghem werd pas na januari 1945 twee halve dagen per week aan de schoolgaande jeugd les gegeven. De scholen waren bezet, in een schuur bij rijwielhandelaar Van Sommeren (thans café-restaurant Van Gaal-Merkx) werd een klaslokaal ingericht, ook in het Bondsgebouw kwam een klaslokaal. Bij het noodlokaal bij Van Sommeren viel onderwijzer (mèster) P. Thijssen in maart 1945 in een diepe gierkelder, de deksel lag er niet meer op. Dit incident gebeurde toen P. Thijsen enkele ruziënde kinderen uit elkaar probeerde te halen. De hilariteit was er niet minder om! Vanwege de val in de gierkelder moest de leerkracht snel naar huis om zich grondig te wassen en om te kleden.

Op dinsdag 5 september 1944 (later "dolle dinsdag" genoemd) verspreidde zich in Noord-Brabant het gerucht dat de stad Breda zou zijn bevrijd. De geallieerden konden weldra "voor de deur staan". Achteraf bleek dit gerucht onjuist. In Berghem wilden sommigen al de nationale driekleur uitsteken.
De berichten van "dolle dinsdag" drongen eveneens door in concentratiekamp Vught, waar ruim drieduizend gevangenen zaten, voornamelijk mensen uit het verzet.
De gevangenen van concentratiekamp Vught werden op woensdag 6 september na een urenlang appèl 's avonds tegen 18.00 uur met een goederentrein vanuit Vught naar Duitsland overgebracht. Omstreeks 19.00 uur passeerde deze trein het station in Den Bosch. Daar kon in een van de wagons een zaag binnengesmokkeld worden.
De gevangenen waren tijdens "het middageten" zo onverwacht voor appèl opgeroepen, dat ze zelfs het weinige voedsel dat ze kregen niet hadden kunnen opeten.
In het rangeerhuisje van elke wagon zaten twee of meer SS-soldaten. Waarschijnlijk bestond de trein uit ongeveer dertig wagons. Dat betekende dat er in elke spoorwegwagon ongeveer honderd gevangenen zaten of stonden. In enkele wagons waren zoveel gevangenen opgesloten dat men niet allemaal tegelijk kon zitten. Sommige gevangenen hadden nog wat brood kunnen meenemen, de meesten hadden niets, maar het ergste was het gebrek aan water. De gevangenen mochten niet roepen of schreeuwen.

Tegen acht uur 's avonds passeerde de trein met gevangenen Oss. Even later moest de trein in Berghem bij een spoorwegsignaal stoppen. Dit spoorwegsignaal stond halverwege tussen de Hoessenboslaan en de Halve Morgensstraat.
De gevangenen stonden achter prikkeldraad die gespannen was voor de spaarzame luiken van de wagons. Zij probeerden wat te roepen, maar veel geluid kwam er niet uit.
Iets verderop in Berghem moest deze trein een half uur later een langere stop maken. Dit kwam omdat de spoorlijn Oss-Ravenstein slechts een enkel spoor had. In Berghem was bij het voormalige station een driedubbel spoor. Vanwege het drukke treinverkeer stopten daar dikwijls treinen. Zo gebeurde dat ook met de trein uit kamp Vught.
In de wagon, waar in Den Bosch een zaag was binnengesmokkeld, werd in Berghem tijdens de langere stoppauze een gat in de bodem gezaagd. Om het geluid van het zagen te overstemmen werden door de gevangenen liederen gezongen. Zeven gevangenen wisten via dit gat in de bodem van de wagon te ontsnappen. Het was buiten intussen donker geworden. Een van de zeven gevangenen werd door de SS-bewakers weer opgepakt en vreselijk mishandeld.
De leider van de wagon waaruit zes gevangenen succesvol waren ontsnapt was de SS-er Johann Sweige. Hij kwam de wagon binnen en begon wild om zich heen te schieten. Hij doodde daarbij een jongeman en verwondde een oudere man. Het weinige voedsel dat sommige gevangenen hadden kunnen meenemen werd hen afgenomen.

Na twee ellendige dagen in de trein, zonder water en praktisch zonder voedsel, kwamen de gevangenen van concentratiekamp Vught in het concentratiekamp Ravensbrück aan. Anderen werden naar het concentratiekamp Neuengamm afgevoerd.
Enkele honderden in Vught nog achtergebleven gevangenen werden op 7 en 12 september 1944 via Utrecht en Amersfoort ook naar Duitsland afgevoerd.
C.J. Akkermans uit Berghem (geboren 27 november 1909 en overleden 12 januari 1978) heeft, nadat hij enkele weken in Scheveningen in de gevangenis, het "Oranje Hotel", voor verhoor was opgesloten, vanaf zomer 1943 tot eind maart 1944 gevangen gezeten in het concentratiekamp Vught. Bij de verhoren in Scheveningen en tijdens zijn detinering in Vught werd hij als gevangene mishandeld, het voedsel was onvoldoende, de bewaking streng en meedogenloos.
Met moeite wist de familie in latere tijd via een relatie in Den Bosch enig voedsel voor C.J. Akkermans binnen het kamp te smokkelen.
Het ergste was wel dat elke gevangene, als hij door de poort was binnengekomen, zijn naam meteen kwijt was. De weinige bezittingen die men bij zich had werden in beslag genomen en men moest

kampkleding dragen. Je kreeg en was als gevangene slechts een nummer. Het nummer van C.J. Akkermans was 7085.
Eind maart 1944 kwam C.J. Akkermans vrij. Hij was sterk vermagerd, zijn vrouw en kinderen kenden hem in eerste instantie niet terug. In zijn latere leven had hij nog vaak nachtmerries over zijn gevangenschap in kamp Vught.
Een medegevangene in Vught was Bob Scholte, later bekend van radio en televisie. Bob Scholte bleef ondanks de benarde omstandigheden in Vught een hartelijk, dankbaar en optimistisch persoon.

Tussen 6 september en 17 september trokken treinen vol (vaak alleen goederentreinen) vanwege de Duitse terugtocht uit Frankrijk en België richting Duitse grens. Als de treinen in Berghem bij een signaal moesten stoppen sprongen de hongerige soldaten van de trein en roofden wortels, knollen, aardappelen en ander voedsel van het land.
Zondag 17 september voerden de geallieerden luchtlandingen uit bij Grave, Nijmegen en Arnhem. Daarmee werd het krijgsplan Market Garden ingezet. Daarom vluchtten zondag 17 september 1944 Thij Wagemans en zijn personeel met hun gezinnen uit Berghem.
Ofschoon Berghem niet direct in het frontgebied lag, waren 17 september en de drie volgende dagen zeer spannend. Vooral zondag 17 en maandag 18 september vlogen veel vliegtuigen richting Arnhem. Het luchtruim behoorde praktisch aan onze bondgenoten. Dinsdagmiddag en -avond

Eigenhandig door C.J. Akkermans gemaakt houten bijouteriedoosje met inscriptie "Vught 7085", ingelegd met foto van vrouw en kinderen. Gemaakt in kamp Vught tijdens zijn detinering. Uit het kamp gesmokkeld, was een verjaardagscadeautje voor zijn vrouw, 24 maart 1944.
Een paar dagen later werd hij vrijgelaten. De enige tastbare herinnering uit die tijd.
(J. Akkermans-van den Berg)

19 september werd in Berghem de oorlogsspanning hoog opgevoerd. Toen namelijk een geallieerd Guards-Pantser Division vanuit de "Corridor" bij Grave en Reek naar Oss koerste om die stad te bevrijden, was het geluid van de rammelende tanks die over de Zevenbergseweg naar Oss reden, duidelijk in Berghem te horen. De Duitse bezettingsmacht bereidde zich voor op een mogelijk zware strijd. In Berghem stelden de Duitsers een zwaar kanon op. In de Burgemeester van Erpstraat stond dit kanon midden op straat opgesteld ter hoogte van Van Sommeren en café Bertus den Brok. De bewoners van de Burgemeester van Erpstraat tussen St. Willibrordusstraat en Huize Zorgwijk vluchtten naar Haren. Omdat de geallieerden al op dinsdag 19 september weer uit Oss vertrokken verdween het Duitse kanon, dat richting Oss stond opgesteld, weer uit Berghem. De volgende dag konden alle vluchtelingen die in Haren verbleven naar huis terugkeren.
Woensdag 20 september 1944 voelde Berghem zich bevrijd en keerde burgemeester Linders terug. Zijn vrouw en mevrouw Verhamme, die beiden met hun kinderen zaten ondergedoken in Gennep, maakten te voet een tocht van zeven uur om in het bevrijde Berghem terug te keren. Hun kinderen maakten deze voettocht mee. Mevrouw Verhamme liep achter de kinderwagen, waarin haar jongste zoon lag.
Op donderdag 21 september wist G. Verhamme, die een leidinggevende functie in het verzet bekleedde, twee Duitse militairen te arresteren. Deze Duitse militairen kwamen vanuit Herpen en wilden via Berghem in de richting van de Maas een goed heenkomen zoeken. Zij werden gearresteerd bij Pieterke van Soerland (Runselstraat 7), waar ze koffie kregen. "Waarom niet", zei Pieterke. "Het waren toch ook mensen, al waren het onze vijanden". De familie Van Soerland bewoonde het laatste huis in de Runselstraat in de richting van de polder. De Runselstraat heette toen nog Helstraat.

Op vrijdag 22 september 1944, in de vroege ochtend, trok een dertiental Duitse militairen, waaronder een aantal SS-ers, via de Zevenbergseweg richting Berghem. In die dagen trokken vele tientallen soldaten via Berghem naar het noorden. Ze waren op weg naar Zaltbommel aan de Waal, dat toen nog in Duitse handen was. In de buurt van de Zevenbergseweg vorderden deze Duitse soldaten van een aantal bewoners hun fietsen. Burgemeester Linders kwam dit vrij spoedig ter ore. Hij hing zijn ambtsketen om en fietste de soldaten tegemoet om ze eigenhandig te arresteren. Zo gemakkelijk ging dat niet! De Duitse militairen arresteerden de burgemeester en voerden hem als gevangene mee. Via de Hoessenboslaan, waar zij omstreeks half elf de overweg passeerden, trokken zij naar de Deursense Steeg, zo het centrum van Berghem vermijdend. In de polder had op dinsdag 19 september aan de Groenendijk een viermotorig geallieerd vliegtuig

789

GEMEENTE BERGHEM

BERGHEM, 3 Februari 1945.
Postrekening 227034
Tel. 12

No. 132.

Onderwerp: Tijdstip van bevrijding der gemeente.

Antwoord op brief van: 25 Jan.'45 Afd.III A Nr.1467.

Bijlage(n)

Aan den Heer Commissaris der
Koningin in de Provincie
Noord-Brabant
te
's-Hertogenbosch.

Ter voldoening aan Uw nevenvermeld schrijven, heb ik de eer U.H.E.G. mede te deelen, dat deze gemeente op 20 September 1944 bevrijd is.-

De Burgemeester der gemeente Berghem,

Typ:Hb

Boven: Berghem officieel bevrijd op 20 september 1944.

Bevelhebbers van de geallieerden. V.l.n.r. staand: H.D.G. Crerar, 1st Canadian Army, Cortney Hodges, 1st U.S. Army, Miles Dempsey, 2nd British Army, zittend: Sir Bernard L. Montgommery, 21st Army Group, Dwight D. Eisenhower, Chief S.H.A.E.F., Omar N. Bradley, 12th U.S. Army Group.
(L. den Brok)

een noodlanding gemaakt. Toen de Duitsers dit vliegtuig zagen, werden zij ongerust en vroegen wat er aan de hand was. J.A. Linders deed net alsof de omgeving in noordelijk richting vol zat met geallieerde militairen. De Duitsers verspreidden zich daarop uit veiligheid en slopen op behoorlijke afstand van elkaar in noordelijke richting. Op een onbewaakt moment wist Linders zich, bijna geheel staande onder het water, tussen het riet van een poldersloot te verstoppen. De Duitse soldaten hadden nog wel naar hem gezocht maar vonden hem niet. Na enkele uren vluchtte Linders richting Gement. Daar wees Theodorus Vos de vluchtende burgemeester een nieuwe schuilplaats tussen de takken van een wilgenbos (dit laatste is na de ruilverkaveling van 1957-'58 verdwenen). De militaire-inlichtingen-dienst in Oss werd gewaarschuwd. Nog op vrijdagavond 22 september wist men in de polders tussen Berghem en de Maas de Duitse militairen, die de burgemeester hadden meegevoerd, gevangen te nemen. Bij deze militaire actie werd gebruik gemaakt van een lichte tank en een gevechtswagen. In de duisternis van vrijdagavond 22 september keerde Linders verkleumd van de kou, in Berghem terug. De Berghemse OD (Orde Dienst) had de burgemeester nog te hulp willen snellen, maar wat moest men tegen goed gewapende Duitse militairen ondernemen met enkele simpele jachtgeweren? Grad van de Wiel (den Brouwer), lid van de OD, kon men met moeite tegenhouden niets tegen de overmacht te ondernemen.

Het Militair Gezag (MG) trad in het "bevrijde Zuiden" op als orgaan van de Nederlandse regering. Het was door de Londense regering ingesteld met vergaande bestuurlijke bevoegdheden om het machtsvacuüm na de bevrijding op te vullen. Vanwege de gecompliceerdheid en ondoorzichtigheid van wat het militair bestuur en gezag inhield direct na de bevrijding van het zuiden, volstaan wij hier met enige opmerkingen omtrent bepaalde aspecten van het militair bestuursapparaat.
Onder de taken van het Militair Gezag viel onder andere krachtens het "Zuiveringsbesluit" de opsporing en zuivering van bestuursfunctionarissen en detentie van andere "foute" elementen. Het MG had eveneens de bevoegdheid daar waar nodig waarnemend burgemeesters te benoemen. In principe keerden de "oude" burgemeesters en bestuurders terug op hun post. Onder het MG opereerden de Orde Dienst (OD), die echter geen openbaar gezag mocht uitoefenen, en de Binnenlandse Strijdkrachten (BS) wat men als een "legerafdeling" zou kunnen beschouwen en "arrestatiebevoegdheid" kreeg.
Burgemeester J. Linders van Berghem genoot door zijn houding tegenover de Duitse bezetter het vertrouwen van het MG en de oud-illegaliteit. Hij werd om die reden benoemd tot waarnemend burgemeester van Lith, Alem en Maren en Kessel.

De burgemeesters daar bleven niet gehandhaafd. Linders trad tevens op als contactpersoon tussen burgerlijk en militair gezag in het district Oss. In Berghem kreeg Linders de leiding bij de opsporing en het verhoor van alle zogenaamde "foute" Berghemnaren en aldus is geschied. Inmiddels weten we (zie De Jong) dat de opsporingen en zuiveringen voorzichtig uitgedrukt géén schoonheidsprijs verdienden door de grote onderlinge tegenstellingen en competenties tussen de diverse instanties. Direct na de "bevrijding" van Berghem op donderdag 21 september begon de BS met de arrestatie van NSB-ers en sympathisanten van de bezetter. In totaal werden 33 Berghemnaren voor verhoor en detentie opgebracht. "Bijltjesdag" zoals in menig andere plaats direct na de bevrijding plaatsvond heeft Berghem niet gekend. NSB-burgemeester Wagemans en zijn "volgelingen" konden worden aangehouden tijdens hun vlucht uit Berghem. Onder de 33 opgepakte Berghemnaren bevonden zich tien vrouwen. Uit de verhoren en processenverbaal die naderhand werden opgemaakt en de vraag waarom men het lidmaatschap van de NSB had aangenomen bleek de motivatie voor de meeste ondervraagden te zijn, "om er zelf beter van te worden": meer inkomen voor het gezin en (beter) werk. Brood-NSB'ers dus! Met een politieke overtuiging of politieke motivatie had het lidmaatschap en Duitse sympathie vrijwel niets van doen; als men al kan spreken van enig "politiek" besef en interesse. Slechts één der ondervraagden bekende dat hij sinds 1937 lid was van de NSB.
De conclusie is hier gerechtvaardigd dat bittere armoede en onvrede met de eigen leefsituatie en leefomstandigheden de mensen naar de NSB en Duitse sympathieën dreven. Zij waren meestal slecht tot zéér slecht behuisd. Onder de "fouten" waren zeventien arbeiders en vier boeren, allen uit grote gezinnen met weinig inkomen en veel armoede, zoals onder andere uit een gemeentelijke woningbouwenquête bleek. De meeste "verdachte elementen" die "gezuiverd" werden ondergingen een korte internering in de kleuterschool van Berghem en werden daarna of in vrijheid gesteld danwel na berechting door de Bijzondere Gerechtshoven naar speciale kampen zoals Steenbergen overgebracht. Zoals wij boven al vaststelden ging het in Berghem vooral om zgn. "brood-NSB'ers". Aan de Duitse sympathieën lag een sociaal probleem (armoede) ten grondslag. Enige Berghemnaren kregen vrijheidsstraffen van anderhalf tot ruim drie jaar opgelegd.

Het arrestatiebeleid was een chaotisch beleid waarbij zéér vele vraagtekens gezet kunnen worden. In het kader van het gevoerde arrestatiebeleid kunnen wat Berghem aangaat ook vraagtekens gezet worden. Dat een aantal mensen vanwege hun houding en gedrag tijdens de bezetting (in Berghem spreekt men meer van de "Duitse tijd") na de bevrijding opgepakt werden is aanvaardbaar, maar de vraag die men ook kan stellen is: "wie" waren het die de arrestaties en bewaking uitvoerden. "Er liepen na de bevrijding in Berghem mensen rond met een oranje band om de arm en een geweer over de schouder – levensgevaarlijk was dat soms – zogenaamde OD'ers of leden van de BS. Nu pakten zij mensen op die "fout" waren, terwijl iedereen in het dorp wist dat sommige van deze OD'ers en BS'ers altijd al de kant kozen waar het meeste te halen viel, dus ook in de Duitse tijd", aldus de mening van een Berghems bestuurder uit de naoorlogse periode. Het opsporings- en arrestatiewerk was een taak van het politieapparaat, maar ook dit apparaat moest nog "gezuiverd" worden en kreeg deze taak niet toebedeeld. De Binnenlandse Strijdkrachten wel. Er bestond bij de BS een personeelstekort en de vraag naar mensen deed natuurlijk direct na de bevrijding van het zuiden "mensen van allerlei slag" verschijnen bij de recruteringsbureaus. Ieder die betrouwbaar "leek" werd aangenomen want men had "helpers" nodig.
Oud-illegalen en zichzelf zo noemende lieden trokken er gezamenlijk op uit. Buiten de mensen die als oud-illegaal in het verzet echt hun sporen hadden verdiend en de "goeden" uitgezonderd, bestonden BS en OD direct na de bevrijding ook voor een deel uit avonturiers, profiteurs, wraakzuchtigen en anderen van twijfelachtige betrouwbaarheid. Berghem vormde hierop geen uitzondering.

Op donderdag 21 september 1944 mocht de schrijver dezes met twee zussen en een broer in Reek, bij de toenmalige Kleine Elft, naar de geallieerde militairen gaan kijken die daar passeerden. Sinds dinsdag 19 september trokken die via Reek en Grave richting Nijmegen en Arnhem.
Die dag passeerde in Reek de Nederlandse Prinses Irene Brigade. Vol bewondering aanschouwden wij de militairen en hun voertuigen. Omdat het mooi weer was fietsten we ook richting Grave, waar om ongeveer 16.00 uur parachutes met voedsel werden gedropt. Op de brug bij Grave, die we overgingen, werden we door geallieerde soldaten gefouilleerd. Net over de Graafse brug bij Nederasselt aangekomen werden we op de hoek Broekstraat-Rijksweg door mensen van de weg geplukt en een boerderij met een kelder eronder ingetrokken. In de lucht was namelijk een zwaar gevecht ontstaan tussen de richting Arnhem vliegende geallieerde vliegtuigen en de Duitse luchtmacht. Vanuit onze schuilplaats zagen we enkele toestellen op grote afstand brandend neerstorten.
Na ongeveer een half uur was alles weer veilig en keerden we weer zo snel mogelijk naar Berghem terug.
De luchtgevechten van donderdag 21 september 1944 waren voor de Duitse Luftwaffe een van de laatste grote tegenaanvallen.

In de buurt van het Zevenbergs Huis aan de Rijksweg onder Berghem sneuvelden op woensdag 27 september acht geallieerde militairen. De namen zijn: G. Comlinson, G. Bodfish, C. Ash, F. Gridley, F. Beal, W. Kettle, P. Holland (sergeant), H. Shinton (sergeant).
Deze militairen kwamen om in een gevecht om het bezit van het gedeelte van de Rijksweg tussen Reek en Heesch. Vanaf Heesch vreesden de geallieerden een aanval van de Duitsers (Heesch was nog gedeeltelijk in Duitse handen) op de Corridor bij Reek.
De gesneuvelde soldaten behoorden allen tot de Grenadier Guards. Op 12 oktober 1944 overleed A. Richardson aan zijn verwondingen die hij op 27 september had opgelopen. Al deze acht gesneuvelden werden bij het Zevenbergs Huis aan de Rijksweg onder Berghem begraven. Er werd een houten kruis bij geplaatst. Einde van de veertiger jaren werden deze begraven militairen naar de militaire begraafplaats te Uden overgebracht.

Op enkele meters afstand van het Zevenbergs Huis op Schaijks grondgebied kwam vermoedelijk op 19 september 1944 een Duitse Feldwebel om het leven. Wim van de Ven (70 jaar), Rijksweg 1 te Schaijk vertelde dat deze gesneuvelde Duitse militair de leider was van een patrouille Duitse militairen die het verkeerspunt bij het Zevenbergs Huis moest bewaken. Bij het naderen van de geallieerde militairen op 20 september vanuit Reek richting Oss, wilde de Duitse patrouille zich overgeven en de Feldwebel liep met iets wat op een witte vlag leek op de geallieerden af. De Feldwebel werd echter direct door een wantrouwende geallieerde militair gedood.
De naam van de Feldwebel is nooit achterhaald. Wim van de Ven vertelde verder, dat de gesneuvelde Duitser nog "bijna warm" het graf in ging enkele tientallen meters ten oosten van het Zevenbergs Huis op Schaijks grondgebied.
Enkele weken later, in oktober 1944, werd de Duitser door de geallieerde gravendienst opgegraven. Waarschijnlijk ligt hij thans begraven op het Duitse militaire kerkhof in IJsselsteyn.

Het Zevenbergs Huis, gelegen aan de noordzijde van de Rijksweg, vlak ten oosten van de plaats waar de Zevenbergseweg op de Rijksweg uitkwam. In de oorlog passeerde er veel Duits en later geallieerd oorlogsmateriaal. In september 1944 vonden er gevechtshandelingen plaats, vlakbij lagen geallieerde militairen die er sneuvelden begraven. In 1946 brandde het Zevenbergs Huis af. (tekening, Heesters)

Hoofdstuk 4

Oktober 1944 - mei 1945

Angstaanjagend was het toen men 's avonds op 2, 3 en 4 oktober 1944 in het donker uit het Maria-lof komend, in noordoostelijke richting naar de kanten van Arnhem uitkijkend, de lucht fel verlicht zag. De geallieerden hadden een week daarvoor (27 en 28 september) hun plan Market Garden zien mislukken, waarbij zij na zware strijd zich over de Rijn uit Arnhem moesten terugtrekken. Na 8 oktober kleurde de hemel 's avonds in noordoostelijke richting niet meer rood...

In de week van 15 tot 22 oktober 1944 lagen in Berghem onder andere in de Hoessenboslaan, de Burgemeester van Erpstraat en het Duurendseind heel wat geallieerde militairen, meest lichte infanterie, die vanaf zondag 22 oktober en maandag 23 oktober richting Den Bosch trokken. De Brabantse hoofdstad werd op donderdag 26 oktober na zware strijd op de Duitsers heroverd.
Er bevonden zich in die oktoberweken onder andere in de Hoessenboslaan veel Schotse militairen, deels zoekend naar onderdak bij boerderijen, deels in zelf meegebrachte tenten en legerauto's. Een afdeling van de 52e Schotse Lowland Divisie viel tijdens de operatie Market Garden onder het XXXe Corps van de Britse strijdkrachten. Dinsdag 26 oktober 1944 werd het hoofdkwartier van de divisie geïnstalleerd ergens tussen Grave en Schaijk. Zij had de opdracht de zuidarm van de Maas tussen Grave en Oss af te schermen. Mede in die functie en eveneens in verband met de aanstaande aanval op Den Bosch kwam een Schotse patrouille, met hun zwarte baretten afgezet met een geruite bies (ook wel jocks genoemd), tussen 15 en 22 oktober in de Hoessenboslaan terecht. Het was een lichte infanterie-eenheid, met o.a. enkele carriers en lichte kanonnen. Volgens anderen had deze Schotse Lowland Divisie meegeholpen aan de bevrijding van enkele dorpen in Noordoost-Brabant tussen Grave en Oss. Voor de bevrijding van Berghem is hiervoor geen bewijs.
Er is zeker een aantal van die militairen die toen in Berghem waren in Den Bosch gesneuveld. Een van hen was Corporal E. Parr, van het Last Lancashire Regiment, die op 26 oktober 1944 in Den Bosch werd gedood. Hij was 27 jaar oud.
Bij familie Cornelis van de Camp, Burgemeester van Erpstraat 61, was hij ingekwartierd geweest en volgens Herman van de Camp, die thans op dat adres woont, heeft zijn broer, plebaan Gerrit van de Camp, nog met E. Parr gesproken. Gerrit van de Camp kon als jong priesterstudent immers de Engelse taal spreken. Corporal E. Parr ligt begraven op het geallieerde militaire kerkhof te Uden.

Zoals boven reeds vermeld deelde het Militair Gezag (MG) de lakens uit in de pas bevrijde gebieden. In een rapport van het MG (oktober 1944) werd vol lof gesproken over de houding van J.A. Linders in de oorlogstijd. Het Militair Gezag stond in Noordoost-Brabant onder leiding van Militair Commandant H. Holtkamp.
Een Berghemse Adviescommissie Zuivering Overheidspersoneel waarvan onder andere J.A. Linders en notaris H. Bijvoet lid waren moest advies uitbrengen over het gedrag van de Berghemse ambtenaren in oorlogstijd.

Met de "bevrijding" van Berghem op 20 september 1944 waren de oorlogsperikelen nog lang niet voorbij. Vanaf eind september stroomden ook in Berghem veel evacués binnen, afkomstig uit de frontgebieden van Noord-Brabant, Limburg en Gelderland.
De vluchtelingen uit Geffen, Heesch en Nuland konden na de bevrijding van Den Bosch op 26 oktober 1944 veilig naar huis terugkeren. De evacués uit het Rijk van Nijmegen, De Ooij, Bemmel, Heteren, Ubbergen, Huissen, Elst en andere delen van de Betuwe bleven tot april-mei 1945 in Berghem.
In maart 1945 noemde J.A. Linders in een officieel stuk in het totaal 1200 vluchtelingen, die in Berghem verblijf houden. Ze verbleven bij particulieren en in grotere gebouwen zoals de jongensschool. De evacués leden gebrek aan alles. Er werden grote acties georganiseerd voor het inzamelen van meubels, kleding, voedsel, geld, huisraad, schoeisel enzovoort.
Vanaf februari 1945 werden opnieuw voedselinzamelingen op touw gezet. Nu vooral voor de hongerende bevolking in Noord-Nederland. Via het Rode Kruis werd dit voedsel verzonden.
Vanaf eind oktober 1944 tot maart 1945 lagen opnieuw vele geallieerde militairen in het dorp: onder andere bij particulieren, meisjesschool, het Bondsgebouw, plaatselijke café-zalen, schuren en stallen; soms ook in zelf meegebrachte tenten zoals de Franse Canadezen die aan het meer oostelijk deel van de Molenweg lagen.
Bij het voormalige café van Bertus den Brok (thans een deel van café-restaurant Van Gaal-Merkx) waren soldaten van het Royal-Canadian-Army-Service-Corps ingekwartierd.
Een van hen was luitenant L.H. Lyall, thans wonende in Manitoba (Canada). Hij was bij café Bertus den Brok gelegerd van oktober 1944 tot 28 februari 1945. Bert den Brok (Bertus' kleinzoon) nu 49 jaar, heeft nog regelmatig contact met L.H. Lyall.
Zo'n Royal-Canadian-Army-Service-Corps (afgekort R.C.A.S.C.) bestond uit ongeveer 50 manschappen.
Het beschikte over: 3 trucks, 4 drietonners, 2 jeeps, 11 motorcycles, 1 lichtere auto en 7 trailors.

Linksboven: Militairen van het Royal Canadian Army Service Corps no. 175, dat van november 1944 tot 1 maart 1945 was gelegerd bij café Bertus den Brok aan de Burgemeester van Erpstraat. V.l.n.r.: Harold Maher, onbekend, Mientje Remmits-den Brok, Harold Hunter, McBride, Walter Sandercock. (M. Remmits-den Brok)

Volwassenen en kinderen droegen na de bevrijding vaak militaire uniformen. Rechtsboven: Mientje Remmits-den Brok, de foto is genomen voor haar ouderlijk huis. (M. Remmits-den Brok)

Onder: Diny Beker-van Rodijnen en haar neef Christ van den Haterd. Deze foto is gemaakt door P. Humpig. (D. Beker-van Rodijnen)

voor hun onkosten schadeloos gesteld. Totaal werd in Berghem voor ruim f 1500,- aan schade uitgekeerd. Voor die tijd was dit een groot bedrag. Men kan daaruit de conclusie trekken dat deze troepen, veelal gerecruteerd onder Canadese gevangenen, wat ongeremd tewerk gingen.

Vriendschappen met geallieerde militairen kwamen veel voor en die zijn vaak lang blijven voortbestaan. De Engelse taal vormde soms een barrière.
Een grap die veel verteld werd ging zo, een geallieerde zei: *"Good people here"* (hier wonen goede mensen). Een Berghemnaar die meende dat hij het over piepers of aardappelen had antwoordde: *"Ja, dat is waar, maar aan de Maaskant zijn ze nog beter!"*
Veel Nederlanders probeerden wat Engels te leren om beter met de militairen te kunnen praten.
Het volgende liedje dat veel werd gezongen duidt daar ook op.
De tekst was als volgt:

Een beetje Engels spreek ik
Ik weet je leert het zo
Het is toch zo eenvoudig
Men zegt: yes or no
Weet je wat een zoentje is?
Een zoentje is een little kiss
Een meisje is een little miss
Yes oh, my darling
Ik houd van jou, I love you
Dit is waar, this is true
Yes oh, my darling

Door de geallieerden werd in Nistelrode ten zuiden van de weg Berghem-Nistelrode, een vliegveld aangelegd. Voor de aanleg van de startbanen was grind nodig en dit werd onder andere gehaald in Berghem.
Bij de aanleg en het onderhoud van startbanen werkten vele tientallen jongemannen, ook uit Berghem. Zij verdienden f 25,- per week. Zaterdags werd voor de middag ook gewerkt. Dit werk verdween maart/april 1945, toen vliegtuigen en bemanning naar Duitsland opschoven.

Behalve het beperkte motorverkeer ontbraken bijna alle vervoermiddelen. De openbare wegen lagen er in het algemeen slecht bij. Vaak vol kuilen en gaten. Zij waren tijdens de oorlog nauwelijks onderhouden.

Vanaf oktober 1944 tot medio april 1945 was er geen elektrische verlichting, men moest zich behelpen met carbidlampen en kaarsen. Petroleumverlichting was een luxe. Steenkool was praktisch niet aan te komen. De meeste mensen stookten hun kachel met hout, als ze dat al hadden. Op 31 december 1944 kwam in Oss vanuit Den Bosch weer de eerste trein met steenkool aan.

Oss en ook het westelijk gedeelte van Berghem werd in november en december 1944 vanuit het toen nog "Duitse" Tiel regelmatig op granaten getrakteerd.
Vanaf eind december lanceerde het Duitse leger vanaf eigen bodem V-1's (= V-eens) richting Antwerpen en Londen. Veel van die vliegende bommen, zoals ze spoedig genoemd werden, passeerden daarbij het grondgebied van Berghem. Zo'n vliegende bom was een onbemand projectiel van ongeveer 10 meter lengte. Behalve aan het speciale geronk kon men het herkennen aan de vlammende uitlaat. Vooral als de motor plotseling uitviel was men bang, want dan kon je zo'n bom op je dak krijgen. Vele duizenden van die projectielen zijn op Nederlandse bodem terechtgekomen.
In januari 1945 viel zo'n vliegende bom op de Koolwijk tussen Herpen en Berghem. Van een aantal huizen werd daarbij het dak beschadigd en er ontstond veel glasschade.
In februari 1945 kwam een V-1 terecht aan de noordzijde van Berghem in de buurt van de Hertogswetering. Bij deze inslag moesten het weer veel ruiten ontgelden.
Op maandag 7 maart 1945 viel er een V-1 in de Heistraat te Berghem vlak bij het huis van Albert van Hoogstraten. Albert woonde toen in bij zijn grootvader. Het huis werd door de inslag totaal vernield. Albert en zijn vrouw (Heistraat 1B) herinneren zich dat, behalve het huis van zijn grootvader, eveneens de huizen van Heis Brands, Gerardus Roelofs, Albert van den Heuvel en Toon Huibers totaal plat lagen. Later kwamen er op de plaats van die huizen noodwoningen. Het huis van Antoon Boeijen kon nog opgeknapt worden. De laatste noodwoning in de hei is 2 à 3 jaar geleden gesloopt. Het was de woning van Albert van Hoogstraten.

In april 1945 verdwenen de vliegende bommen uit de lucht.
Wanneer een vliegende bom eenmaal het dorp in westelijke richting was gepasseerd, kon hij hier geen schade meer berokkenen.
Een veel voorkomend schietgebed in die dagen verliep als volgt:
"Lieve Vrouwke, geef hem nog een douwke".
Met andere woorden: laat de bom maar verder vliegen...
Om zich tegen de bommen, granaten en geweervuur te beschermen bouwde men in elke buurt wel minstens een schuilkelder.

Velen hadden een eigen schuilkelder aan of in huis. Het was bijna altijd tochtig en vochtig in zo'n schuilplaats. Bijna of helemaal geen verlichting. Het bouwmateriaal van een schuilkelder bestond meestal uit hout en veel zand, stenen wanden waren een luxe. Soms werd een in onbruik geraakte grote kelder als schuilplaats ingericht.
De schuilkelders werden vooral in september en oktober 1944 gebruikt, maar voor die tijd waren ze ook al functioneel.
In openbare gebouwen moest men oefenen wat te doen in geval van een bombardement of beschieting. De schoolgaande jeugd in Berghem oefende veelvuldig om in tijd van nood zo snel mogelijk onder de schoolbanken te kruipen als de sirenes loeiden.

De laatste daadwerkelijke stuiptrekking van de Duitse luchtmacht had plaatsgevonden op 1 januari 1945, toen Hitler-Duitsland de bevrijde delen van Nederland trakteerde op laag overvliegende gevechts-vliegtuigen. Over Berghems grondgebied passeerden eveneens een flink aantal Duitse toestellen, maar behalve dreiging en angst richtten zij in Berghem geen schade aan.

Maart 1945 was een gevaarvolle tijd. Nog op 23 maart werd een 50-tal Berghemse agrariërs gesommeerd om hun gierton met paard en wagen gereed te houden, om in tijd van nood te helpen met brandblussen.
Verder konden ze ingezet worden voor het nathouden van de startbanen van het vliegveld te Nistelrode, de banen hadden door het zeer droge winterweer veel schade geleden. Toen het eind maart 1945 weer ging regenen werd dit bevel ingetrokken.
Goederenvervoer per trein tussen Den Bosch en Nijmegen kwam langzaam op gang. Pas op 9 juli 1945 zou het eerste personenvervoer weer gaan plaatsvinden, zij het meestal met goederenwagons: onze treinstellen voor personenvervoer waren of defect of stonden meestal ergens op Duitse bodem.
In de maand april 1945 werden via Berghem vele treinen vol met Duitse militaire krijgsgevangenen richting Duitsland vervoerd. Als deze treinen bij de spoorwegsignalen in Berghem halt moesten houden, voerden Berghemnaren gesprekken met dit verslagen leger. Dat de gesprekken vaak anti-Duits waren is begrijpelijk. Deze Duitse militairen hadden nu ook gebrek aan alles en bedelden om brood en ander voedsel.

Slot

Toch zou ook voor Berghem de bevrijding komen.
Op 3 mei 1945 werden de kleuterschool en de lagere scholen ontruimd en spoedig zouden de lessen voor de schoolgaande jeugd volledig worden hervat.
Het ondertekenen van de Duitse overgave op 4 mei 1945 deed op diezelfde avond en de volgende dag 5 mei bij de Berghemse bevolking een grote blijdschap ontstaan. Men danste letterlijk over de straat en men sierde zich met oranje en rood-wit-blauw. De vlaggen werden uitgestoken.
Het moge duidelijk zijn dat alle oorlogsleed hiermee nog lang niet voorbij was. Dit gold eveneens voor ons dorp.
Menselijk leed was in Berghem ten gevolge van de oorlog duidelijk en zichtbaar aanwezig.
1. Er is een aantal oorlogsslachtoffers te betreuren. In het laatste oorlogsjaar waren behalve de genoemde personen nog twee Berghemnaren omgekomen. De eerste was Herman Parlevliet (geboren 16 mei 1916), die in 1942 in Nederland vanuit Engeland als parachutist was gedropt en in handen viel van de Duitsers in het beruchte "Engeland Spiel". Na een vreselijke langdurige gevangenschap stierf hij op 5 september 1944 op transport naar het concentratiekamp Mauthausen. Op 4 oktober 1943 kwam Jan Nelissen (geboren 27 september 1914) te Breda om het leven.
2. Verschillende jongemannen die in Duitsland te werk waren gesteld werden op 5 mei nog vermist. In de zomer van 1945 keerden allen terug.
3. Gedetineerden die in Berghem waren gearresteerd, zaten nog gevangen en wachtten hun proces af! Hun gezinnen waren vaak ontwricht en zij zouden meestal pas na twee of drie jaar in opdracht van de Bijzondere Rechtspleging worden vrijgelaten.
4. Op materieel gebied was er in Berghem vooral een groot gebrek aan woningen.
Met de bouw van de eerste woningwetwoningen werd al in 1945 gestart aan de Veldstraat. In hetzelfde jaar werd een begin gemaakt met de bouw van de eerste tien woningen aan de noordzijde van de Kerkstraat.
Een van de belangrijkste zaken die J.A. Linders in 1945 regelde was het verlenen van het ereburgerschap van Berghem aan de heren Wim van Hooff en Ed van Hoeckel (een broer van de toenmalige kapelaan Piet van Hoeckel). De burgemeester, die het kon weten, zei het te betreuren dat de terugkerende oudstrijders zo weinig hoffelijk werden ontvangen. Hij wilde daarom Berghem het goede voorbeeld laten stellen en het schoonste geschenk wat Berghem kon geven, namelijk het ereburgerschap van Berghem, uitreiken. Wim van Hooff en Ed van Hoeckel hadden ruim twee maanden in Den Bosch gevangen gezeten. Ook hun ouders waren gearresteerd. Wim van Hooff en Ed van Hoeckel werden herhaaldelijk verhoord en daarbij mishandeld, zonder ook maar iets te vertellen over Berghem waar zij een netwerk van onderduikadressen hadden opgezet, gecombineerd met het maken van valse persoonsbewijzen, paspoorten en andere paperassen. Als zij iets hadden losgelaten had dit tientallen mensenlevens kunnen kosten.
Wim van Hooff is later naar kamp Vught en naar Amersfoort gebracht.
Ed van Hoeckel werd als krijgsgevangene naar Duitsland afgevoerd.
Beiden hebben gelukkig hun zware gevangenschap overleefd.

Omdat er op 8 juli 1945 nog geen gemeenteraad was, berustte het uitreiken van het ereburgerschap aan bovengenoemden op het individueel besluit van burgemeester Linders. Het was een zeer terecht besluit, waar geheel de Berghemse bevolking achter stond.
Dit bewees de overvolle zaal in het gemeentehuis bij het uitreiken van dit ereburgerschap van Berghem.

Voordat het zover was, werd in Berghem in alle straten en wijken uitbundig bevrijdingsfeesten georganiseerd. Elk wijk- of buurtfeest werd bezocht door de gloriërende burgemeester J.A. Linders.
Een onderdeel van al die bevrijdingsfeesten was de geweldig lange, grootse en indrukwekkende bevrijdingsoptocht van totaal 65 wagens

Aan de Veldstraat werd in de winter van 1945 met de bouw van noodwoningen gestart. V.l.n.r.: Lee Bimbergen, Jan de Mol en Jan Jordens. (Fotoarchief Berghem)

en loopgroepen met ruim 600 deelnemers, die zondag 13 mei 1945 bij stralend weer door geheel Berghem trok van de Gement tot de Heistraat en van het Duurendseind tot aan de Koppelsteeg.
Op 9, 15 en 16 september werd in het gloednieuwe openluchttheater Hoessenbos de bevrijdingsrevue "Hou en Trouw" opgevoerd, georganiseerd door Stichting Ontwikkeling en Ontspanning (= ONTENO).
In deze revue werd de geschiedenis van Berghem uitgebeeld, van de tijd der Bataven tot en met de Nationale Bevrijding in 1945. Er waren zeven delen, in totaal speelden er tweehonderd personen mee.
Een van de bedrijven droeg de naam: de 145 dagen van Thij de Slimme (25 april 1944 - 17 september 1944). Het ging over de periode dat Thij Wagemans burgemeester in Berghem was.
Hierna kon Berghem met zijn bevolking van ruim 3000 inwoners gaan werken aan een nieuwe toekomst. Deze toekomst zou er structureel anders gaan uitzien dan velen hadden verwacht, maar in de zwaar bevochten vrijheid lag voor allen de basis van de veranderingen. De vrijheid zou opnieuw zijn vruchten afwerpen.

Bevrijdingsrevue "Hou en Trouw" opgevoerd op 9, 15 en 16 september 1945. Openlucht natuurtheater Hoessenbos is speciaal voor deze gelegenheid aangelegd. Onder: Scène uit het stuk "Ondergang van het Avondland" 10-14 mei 1940. Op deze foto komen enkele vluchtelingen uit Herpen in Berghem onderdak zoeken. Ze worden liefdevol ontvangen. Pagina 175 onder: Bijna alle spelers en medewerkers die met de Bevrijdingsrevue "Hou en Trouw" hebben meegedaan staan op deze foto afgebeeld. (J. Boeijen)

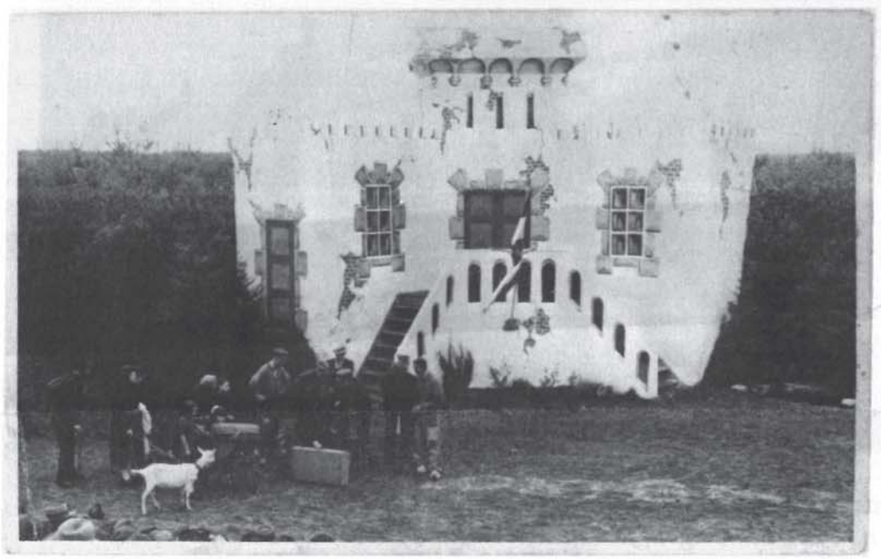

Bevrijdingsoptocht 1945. Deze wagen gebouwd door bewoners van de Mollenstraat, nu St. Willibrordusstraat, was een persiflage op de primitieve manier die Hitler aanwendde om Engeland te veroveren. V.l.n.r.: voor de wagen Jan Nelissen, op de wagen Roelof van Erp, evacué? onbekend, Jas van Leeuwen, evacué? onbekend, Ceel van Boxtel, Karel Akkermans, Harry Sijnen, evacué? onbekend, Piet van Lier, in Schutzkeller achter Wim van Rodijnen, voor Frans Broes. Der enge Hafen = smalle haven, zo werd het gedeelte van de Mollenstraat genoemd vanaf de jongensschool tot aan de Burgemeester van Erpstraat. Tot hier kwam het water als in de winter de Beerse Overlaat doorstoken werd. (Fotoarchief Berghem)

Verantwoording, bronvermelding

a Schriftelijke informatie
- Provinciaal Archief, 's-Hertogenbosch
- Streekarchief, Oss
- Voormalig Archief Gemeente Berghem
- Gegevens drs L. Hoeks, Berghem
- L. van den Heuvel, Heesch

b Mondelinge informatie
- Familie Akkermans, Berghem
- Bert den Brok, Berghem
- Mevr. Dien van Erp-van der Heijden, Berghem
- Familie Van Hoogstraten-Wolf, Berghem
- Jan Megens, Berghem
- Adriaan Megens, Berghem
- Pieterke van Soerland, Berghem
- Hans van Zummeren, Oss

c Foto's, afbeeldingen
- J. Akkermans-van den Berg, Berghem
- Mevr. Diny Beker-van Rodijnen, Berghem
- Driek Boeijen, Berghem
- Jo Boeijen, Cuijk
- Bert den Brok, Berghem
- L. van den Heuvel, Heesch
- Dr. L. de Jong, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie
- Mevr. Mientje Remmits-den Brok, Berghem
- Fotoarchief Gemeente Berghem

Berghem - Heesch
september 1994
Lambert van den Heuvel

EXPOSITIE

Heemkundevereniging
BERCHS-HEEM
exposeert in
Gemeenschapshuis
De Berchplaets
Meester Gielenplein
Berghem

vrijdag 7, zaterdag 8 en zondag 9 oktober 1994

BERCHSE SALDAOTE

1900-1950

foto's, uniformen en militaria

i.s.m. Stichting Collectie Militaire Traditie, Driebergen

openingstijden:
vrijdag van 19.00 tot 22.00 uur
zaterdag van 14.00 tot 22.00 uur
zondag van 11.00 tot 17.00 uur

entree f. 2,50
kinderen t/m 12 jaar gratis